

ΔΙΚΤΥΟ ΑΕΙΦΟΡΩΝ ΝΗΣΩΝ
ΔΑΦΝΗ

ΝΙΣΥΡΟΣ

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2006

Ερευνητικό έργο: Έρευνα για την Αειφόρο ανάπτυξη στην Νίσυρο

Ερευνήτριες: Γκάγκα Ανδρομάχη,

E-mail: maxigaga@hotmail.com, litsterg@gmail.com

Στεργιούλη Μάρθα – Δητώ

E-mail: litsterg@gmail.com

Εικόνα εξωφύλλου: Κρατήρας Στέφανος

Το τεύχος του ερευνητικού έργου είναι διαθέσιμο από τη διεύθυνση: www.itia.ntua.gr/dafni

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ:

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

Κίμων Χατζημπίρος

E-MAIL: kimon@itia.ntua.gr

ΤΟΜΕΑΣ ΥΔΑΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΥΔΡΑΥΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΙΩΝ ΕΡΓΩΝ

Ηρώων Πολυτεχνείου 9, Πολυτεχνειούπολη Ζωγράφου, 157 80 ΑΘΗΝΑ

Τηλ: 210-772 -2896

DIPE

ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

E-MAIL: dipe@otenet.gr

ΣΑΡΙΠΟΛΟΥ 11 ΑΘΗΝΑ

Τηλ: 210-8848055-6

Fax: 210-8846278

Τηλ: 210-772 -2896

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1	Εισαγωγή	5
2	Υπάρχουσα κατάσταση – τάσεις	6
2.1	Γενικά στοιχεία για το νησί.....	6
2.2	Γενικά οικονομικά στοιχεία.....	10
2.3	Γενικά κοινωνικά στοιχεία.....	11
3	Βασικές παράμετροι	15
3.1	Γεωγραφικά δεδομένα / χρήσεις γης.....	15
3.2	Κατάσταση παράκτιου περιβάλλοντος.....	19
3.3	Ενέργεια.....	20
3.4	Στερεά απόβλητα – απορρίμματα.....	20
3.5	Διαχείριση υδατικών πόρων και λυμάτων.....	21
3.6	Μεταφορές - κινητικότητα.....	23
3.7	Τουρισμός.....	24
3.8	Φυσικό περιβάλλον.....	26
3.9	Κοινωνικές υποδομές – πολιτισμός.....	27
3.10	Νήσος Γυαλί.....	29
4	Ανάδειξη συμβόλου	32
5	Προτάσεις δράσεων στην κατεύθυνση της αειφορίας	33
6	Βιβλιογραφία	35
7	Παράρτημα	36
7.1	Φωτογραφική αποτύπωση του τόπου.....	36
7.2	Ιστορικά στοιχεία Νισύρου.....	42
7.3	Το πρόγραμμα αξιοποίησης του γεωθερμικού πεδίου της Νισύρου από τη ΔΕΗ.....	46
7.4	Αρχαιολογικοί χώροι και λαογραφικά στοιχεία Νισύρου.....	49

7.5 Απόψεις Φορέων για την αειφορική ανάπτυξη (προβλήματα και δυνατότητες)..... 68

---

1 Εισαγωγή

Στην παρούσα μελέτη παρουσιάζεται η υφιστάμενη κατάσταση στη Νίσυρο υπό το πρίσμα της συσχέτισής της με τις δράσεις που θα προκύψουν από τη συμμετοχή του νησιού στο πρόγραμμα - δίκτυο Αειφόρων νήσων του Αιγαίου «Δάφνη».

Πιο συγκεκριμένα, συγκεντρώθηκαν γενικά μορφολογικά, γεωγραφικά, κλιματολογικά κτλ. στοιχεία, ενώ ταυτόχρονα διερευνήθηκε η επίδραση των ανθρωπογενών δραστηριοτήτων των κατοίκων του νησιού πάνω σε αυτά. Συγκεντρώθηκαν ακόμα πληροφορίες για τις χρήσεις γης, διερευνήθηκε η μέθοδος διαχείρισης των αστικών απορριμμάτων και η διαχείριση των υδατικών πόρων του νησιού. Τέλος, έγινε καταγραφή των περιοχών που έχουν επίσημα καταχωρηθεί στους βίοτοπους Corine και στο δίκτυο Natura καθώς και στα Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους. Ιδιαίτερη αναφορά έγινε

Κατά τη διερεύνηση της οικονομίας, έγινε μια αρκετά λεπτομερής καταγραφή της πρωτογενούς παραγωγής, καθώς και των βασικών παραμέτρων του δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα. Εξετάστηκαν στοιχεία παραγωγικότητας και διερευνήθηκε το μέγεθος της εξάρτησης της οικονομίας του νησιού από τον τουρισμό. Επιπλέον έγινε προσπάθεια να διαπιστωθούν οι ανάγκες του νησιού σε φυσικούς πόρους (νερό, καλλιέργειες κ.α.) και ενέργεια και να συσχετισθούν οι πόροι αυτοί με τις δυνατότητες ενδογενούς ανάπτυξης.

Όσον αφορά τον πολιτισμό, έγινε ιστορική αναδρομή στην μακράιωνη πορεία του νησιού ενώ καταγράφηκε και η σύγχρονη ζωή του τόπου χωρίς να παραληφθούν η αρχιτεκτονική, η λαϊκή τέχνη και τα τοπικά έθιμα. Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις, η επιστημονική δραστηριότητα καθώς και οι αθλητικές δραστηριότητες που διοργανώνονται στο νησί αποτέλεσαν επίσης αντικείμενο της παρούσας έκθεσης. Τέλος, εξετάστηκαν οι κοινωνικές υποδομές στους τομείς της υγείας, της εκπαίδευσης, της περίθαλψης ειδικών ομάδων πληθυσμού καθώς και οι διαδικασίες ομαλής ένταξης μεταναστών στο κοινωνικό περιβάλλον.

Τέλος, έγινε προσπάθεια να οριστεί ένα πρώτο «πακέτο» δράσεων με στόχο την αειφορία.. Η επιλογή των δράσεων αυτών είναι αποτέλεσμα ανεπίσημων συζητήσεων με τους τοπικούς φορείς και για το λόγο αυτό προτείνονται με κάθε επιφύλαξη.

---

2 Υπάρχουσα κατάσταση – τάσεις

2.1 Γενικά στοιχεία για το νησί

Η Νίσυρος βρίσκεται στο νοτιοανατολικό Αιγαίο, στο κέντρο των Δωδεκανήσων. Βόρεια της Νισύρου βρίσκεται η Κως που απέχει 11 μίλια, Νότια η Τήλος σε απόσταση 9 μίλια, η Σύμη νότιο-ανατολικά και η Αστυπάλαια δυτικά. Από τη Ρόδο απέχει 60 μίλια και από Πειραιά 200. Έχει σχήμα κυκλικό και βρίσκεται στο ανατολικό Αιγαίο (γεωγραφικό μήκος 36° 35' βόρεια, γεωγραφικό πλάτος 27° 10' ανατολικά), η διάμετρος του είναι 8 χιλ. Περιτριγυρίζεται από άλλα 4 νησάκια το μεγαλύτερο από τα οποία είναι το Γυαλί, ενώ ακολουθούν η Πυργούσα, η Παχιά και η Στρογγυλή. (Μαντουδάκης, 1985) Μαζί με τις γύρω νησίδες αποτελεί ομώνυμο δήμο όπως ορίζεται στο ΦΕΣΔΔ 48/26-07-1947 (Εφημερίδα Στρατιωτικής Διοικήσεως Δωδεκανήσου) και περιλαμβάνει τα δημοτικά διαμερίσματα Μανδρακίου, Εμπορείου και Νικειών.

Στο κέντρο του νησιού δεσπόζει μια ευδιάκριτη κυκλική εκρηξιγενής χοάνη, η καλδέρα της Νισύρου, η διάμετρος είναι περίπου 4 χιλιόμετρα, το χείλος της κυμαίνεται σε υψόμετρο μεταξύ 250 και 600 μέτρων, ενώ ο πυθμένας της βρίσκεται στα 100 μέτρα πάνω από τη στάθμη της θάλασσας. Το δυτικό-βορειοδυτικό τμήμα αυτής της χοάνης καταλαμβάνουν οι λόφοι του Μποριάτικου, Νίφιου, Προφήτη Ηλία και Τραπεζίνας. Παρά το έντονο ανάγλυφο και τις γοργές διακυμάνσεις του, η πρόσβαση είναι δυνατή σχεδόν σε κάθε περιοχή του νησιού. Ακόμη και όταν τα μονοπάτια δεν είναι ευδιάκριτα η προσπέλαση είναι δυνατή μέσα από τις «τάβλες» τις αναβαθμίδες που σκεπάζουν σχεδόν όλο το νησί. (Βουγιουκαλάκης, 1998)

Το νησί έχει πολλά ακρωτήρια από τα οποία γνωστά είναι: Κατσούνι, Αμμώδες, Λευτός (Πέτρα τ'αλατιού), Κάβο-Λουτρός, Πούντα, Τριγιάλλι, Αυλάκι κ.α. Ορμώι θεωρούνται οι Χοχλάκοι ή Κοχλάκοι, ο Κόρφος, η Παχειά Άμμος, η Θαλάμη, οι Πάλιοι κ.α.

Τα όρη του νησιού είναι: ο Προφήτης Ηλίας με υψόμετρο 698 μέτρα, ο Διαβάτης, ο Κυμαράς η Ακυμαρώνας δυτικά του Εμπορείου με υψόμετρο 452 μέτρα, ο Αγ. Ιωάννης με 585 μέτρα, η Βηστέρνα με 543 μέτρα, ο Νυφίος 541 μέτρα, ο Καραβιώτης ή Σωτήρα με 539, το Μάλι 443 μέτρα, ο Αι Βασίλης στα 418 μέτρα κ.α.

Τέλος, κοιλάδα με δάση είναι οι Βάσσες στην περιοχή του Μανδρακίου καθώς και μικρότερα οροπέδια ή πεδινές εκτάσεις όπως η Πατέλλα. Κοιλάδα ή οροπέδιο είναι του Λακκιού-Ραμού που εκτείνεται στο μέσο του νησιού, όπου και οι κρατήρες του ηφαιστείου. Έχει μήκος 875 μέτρα και πλάτος 175 μέτρα.

Η μορφολογία του εδάφους της Νισύρου είναι ορεινή και πετρώδης. Σχεδόν όλες οι δυτικές και νοτιοανατολικές ακτές του νησιού είναι πολύ απότομες, καθώς οι συμπαγείς λάβες ακουμπούν στην θάλασσα. Οι βόρειες και ανατολικές ακτές είναι ομαλές με αρκετούς ορμίσκους με αμμουδιά. Στις νότιες ακτές εναλλάσσονται μικροί όρμοι (Αυλάκι, Αγία Ειρήνη, Λευκός) με απότομες ακτές. Οι ακτές διαμορφώθηκαν από τη λάβα των ηφαιστείων, η οποία όρισε και το σχήμα του νησιού. (Βουγιουκαλάκης, 1998)

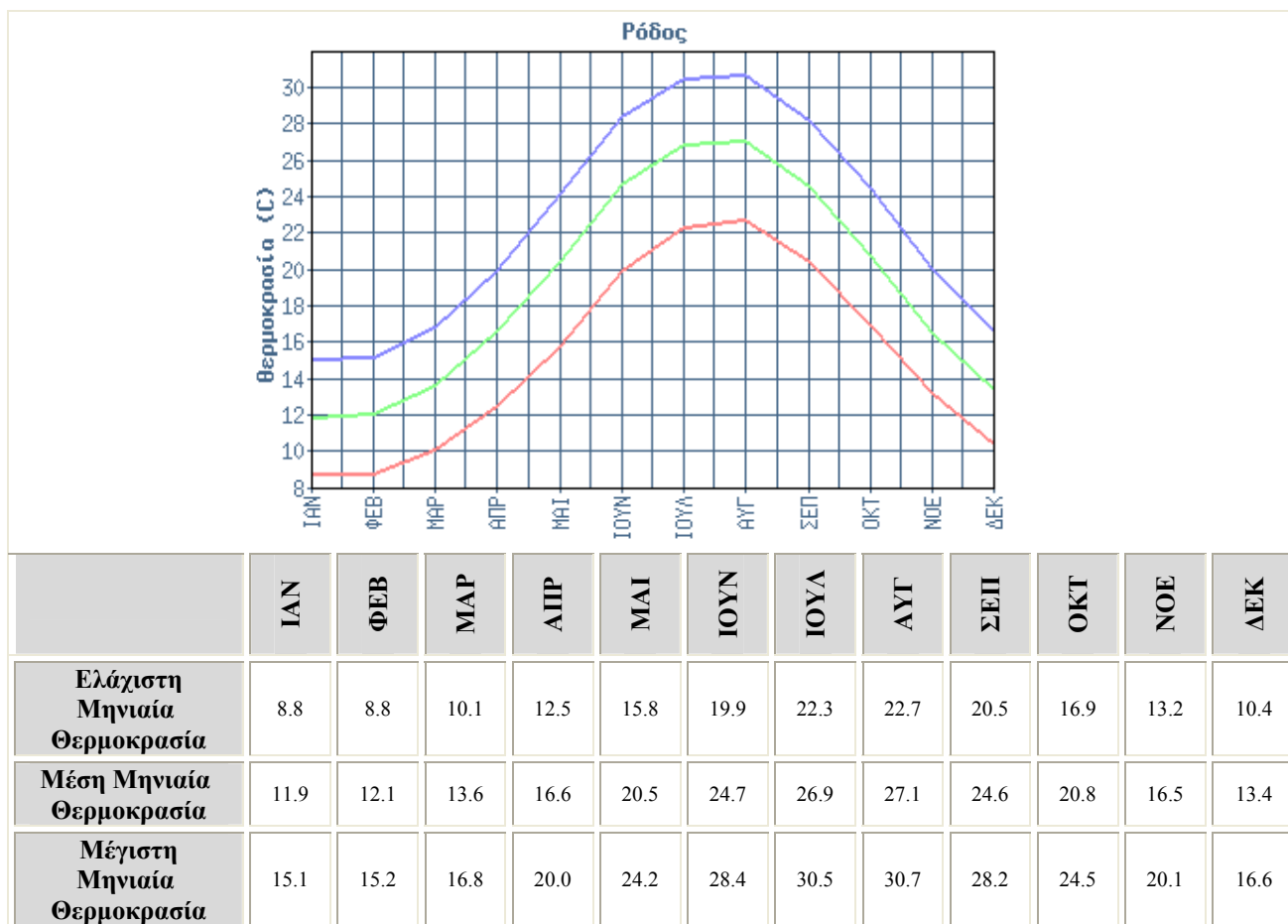

Εικόνα 1: Δορυφορική εικόνα όπου απεικονίζεται ευδιάκριτα η κανδήλα του ηφαιστείου (Πηγή: Google Earth)

Το κλίμα στη Νίσυρο είναι ήπιο μεσογειακού τύπου και παρά την νησιώτικη υγρασία ξηρό. Οι βροχές είναι λιγосτές, οι δυνατοί άνεμοι και οι ομίχλες εναλλάσσονται με την ηπιότητα, την γλυκύτητα, την διαύγεια και την ασυνήθιστη εμμόνη της ηλιοφάνειας. Ο χειμώνας είναι ήπιος χωρίς να χιονίζει σχεδόν ποτέ. Το μέσο ύψος βροχής δεν ξεπερνά τα 500 χιλιοστά ανά έτος. Η μέση ετήσια θερμοκρασία διατηρεί υψηλές τιμές σε σχέση με την υπόλοιπη Ελλάδα και είναι 17.5°C. Η μέγιστη θερμοκρασία φτάνει τους 36°C τον Ιούλιο και

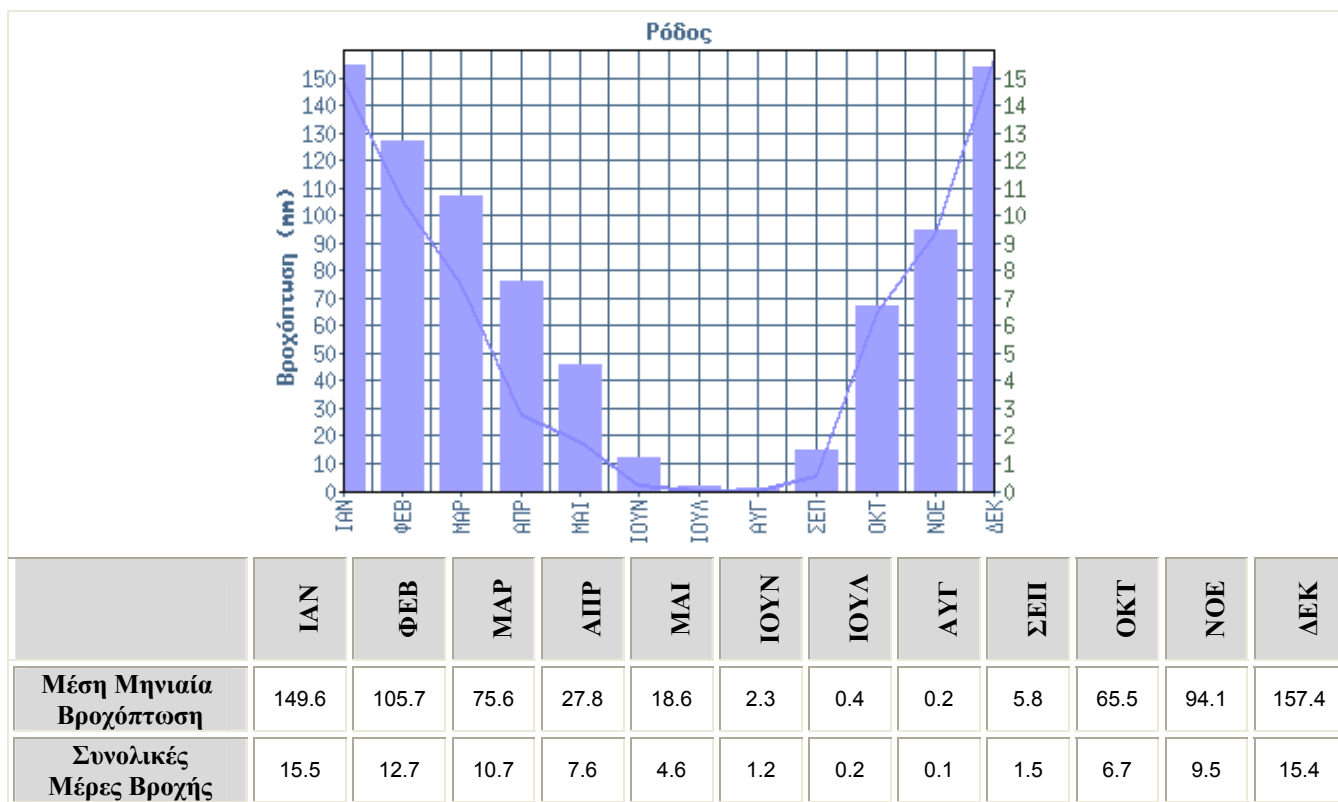
τον Αύγουστο ενώ η χαμηλότερη φτάνει τους 10°C περίπου τον Ιανουάριο και Φεβρουάριο. Οι επικρατούντες άνεμοι είναι κυρίως βορειοδυτικοί και δυτικοί. (Αρφαράς, 2006)

Στη συνέχεια παρατίθεται ο πλησιέστερος στο νησί συγκεντρωτικός πίνακας της Ε.Μ.Υ.:

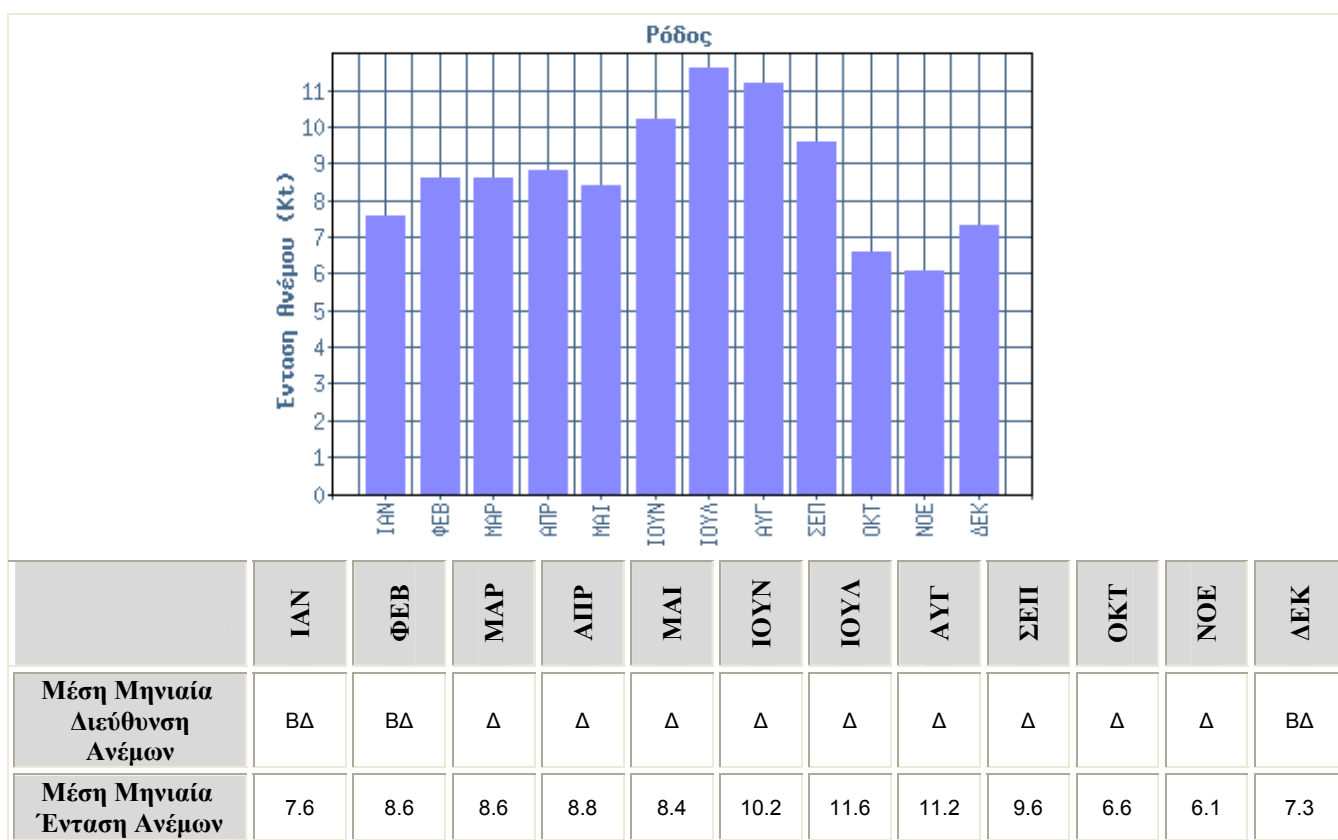

Πίνακας 1: Μηνιαίες Θερμοκρασίες Ρόδου, Απόλυτη Μεγ. Θερμ.: 42oC/Απόλυτη Ελάχ. -4oC (Πηγή: ΕΜΥ)

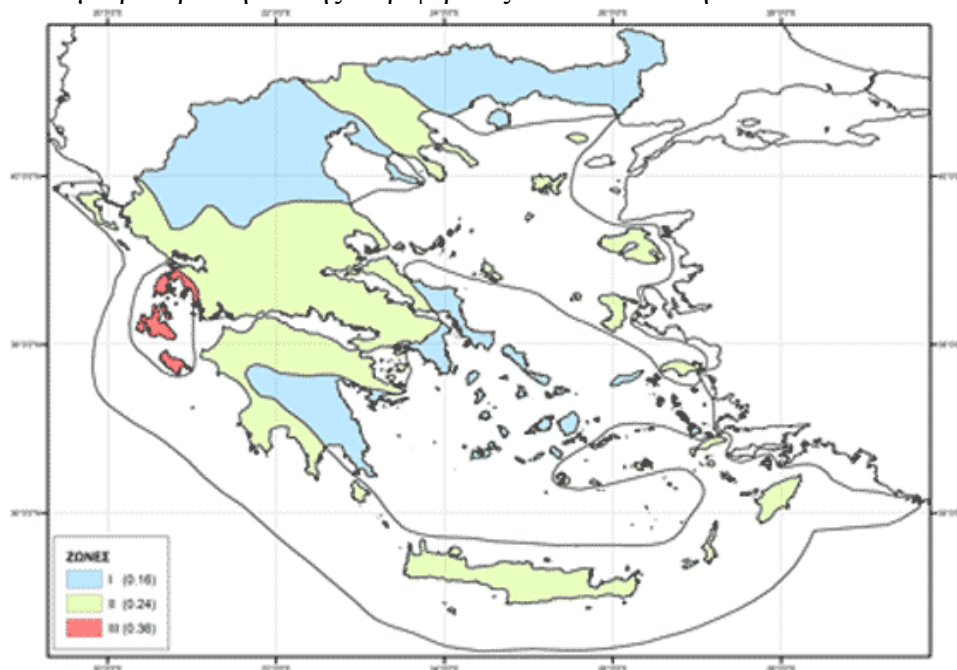

Πίνακας 2: Βροχοπτώσεις και αριθμός μερών βροχής Ρόδου (Πηγή: ΕΜΥ)

Πίνακας 3: Διεύθυνση και Ένταση Ανέμων Ρόδου (Πηγή: ΕΜΥ)

Παρατηρείται στο νέο χάρτη σεισμικής επικινδυνότητας Ελλάδας ότι η Νίσυρος ανήκει στην δεύτερη ζώνη σεισμικής επικινδυνότητας (0,24g) μαζί με την Κω, τη Ρόδο και κάποια άλλα μικρότερα νησιά της Περιφέρειας των Δωδεκανήσων.

Εικόνα 2: Νέος Χάρτης Σεισμικής Επικινδυνότητας Ελλάδας

2.2 Γενικά οικονομικά στοιχεία

Δεν υπάρχουν επίσημα στατιστικά στοιχεία της ΕΣΥΕ που να περιγράφουν αναλυτικά τις δραστηριότητες των κατοίκων του νησιού. Παρόλα αυτά, από στοιχεία του Δήμου προκύπτει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των κατοίκων κατά τους θερινούς μήνες ασχολείται με τον τριτογενή τομέα (τουρισμό), επίσης μεγάλο είναι το ποσοστό των κατοίκων που απασχολούνται στο Δήμο ή σε κάποια από τις Δημοτικές επιχειρήσεις. Ο πρωτογενής τομέας είτε αυτός αφορά στην κτηνοτροφία και στην αλιεία είτε στην καλλιέργεια της γης είναι ελάχιστα αναπτυγμένος στις μέρες μας ενώ από την άλλη πλευρά αρκετοί είναι οι νέοι κυρίως που απασχολούνται στα λατομεία στο Γυαλί, των οποίων η δραστηριότητα αποτελεί ζωτικής σημασίας τόνωση για την οικονομία του νησιού. Τέλος, υπάρχει κάποια στοιχειώδης εμπορική δραστηριότητα ενώ οι υπηρεσίες είναι σχετικά περιορισμένες (σχολεία, ένα Πολυδύναμο Ιατρείο, ΕΛΤΑ, Αστυνομία, Λιμεναρχείο, Κ.Ε.Π)..

Όπως προκύπτει από τα συγκεντρωθέντα στοιχεία, η εξέλιξη της οικονομίας της Νισύρου ακολούθησε φθίνουσα πορεία από τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα μέχρι τις τελευταίες δεκαετίες. Από τις αρχές του 1900 η Νίσυρος ήταν γνωστή για τα λουτρά της και

προσέλκυε πλήθος επισκεπτών υψηλής οικονομικής στάθμης οι οποίοι ενίσχυαν την οικονομία του νησιού. Την ίδια εποχή, πλήθος καλλιεργειών στα εύφορα εδάφη της, απέδιδαν αξιοσημείωτη παραγωγή οπωροκηπευτικών και φρούτων.

Στην σημερινή εποχή, τα πράγματα έχουν αλλάξει αρκετά αναφορικά με τις πηγές του εισοδήματος του νησιού και την ποιότητα της οικονομίας του. Και παρόλο που εξακολουθεί να αποτελεί έναν από τους πιο πλούσιους Δήμους του Ν. Αιγαίου (το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα των κατοίκων του νησιού ανέρχεται στα € 25.000 ετησίως), προβλήματα όπως η ανεργία που μαστίζει τους νέους γίνονται όλο και πιο έντονα (Δήμος Νισύρου).

2.3 Γενικά κοινωνικά στοιχεία

Μετά τα τέλη του 19ου αιώνα ο πληθυσμός της Νισύρου είχε μια πολύ έντονη μείωση καθώς οι κάτοικοι στράφηκαν προς τη μετανάστευση, αρχικά προς Αλεξάνδρεια, Σμύρνη, Κωνσταντινούπολη και αργότερα προς την Αμερική. Αρκετοί επίσης, μετά το 1930, αρχίζουν να συρρέουν στην Αθήνα. Τις τρεις τελευταίες δεκαετίες ο πληθυσμός της Νισύρου παρουσίασε αυξομειώσεις της τάξης του 40%, αρχικά με αύξηση του πληθυσμού (40%) την δεκαετία '71 – '81, και στη συνέχεια με μείωση (48%) κατά την δεκαετία '81 – '91. Την τελευταία δεκαετία ο πληθυσμός παρουσίασε μικρή αύξηση, μόλις 2%, φτάνοντας κατά την απογραφή του 2001 συνολικά τους 948 κατοίκους (Δ.Δ.Μανδράκιου 708, Δ.Δ.Εμπορειού 192, Δ.Δ.Νικειών 48). Έτσι, ο πληθυσμός της Νισύρου δεν έχει καταφέρει ακόμα τα τελευταία χρόνια να ξεπεράσει την πτώση των δεκαετιών '81 – '91 και να φτάσει σε αριθμό τον πληθυσμό του 1981.

Στον επόμενο πίνακα καταγράφονται αναλυτικότερα τα πληθυσμιακά μεγέθη των οικισμών της Νισύρου κατά τις τελευταίες δεκαετίες:

	Μόνιμος Πληθυσμός 2001	Μόνιμος Πληθυσμός 1991	Πραγματικός Πληθυσμός 2001	Πραγματικός Πληθυσμός 1991
ΔΗΜΟΣ ΝΙΣΥΡΟΥ	928	926	948	929
Δ.Δ.Μανδρακίου	696	700	708	677
Μανδράκιον,το	667	684	682	661
Γυαλί,το (νησίς)	13	16	10	16
Κανδελιούσσα,η (νησίς, φάρος)	0	0	0	0
Λουτρά,τα	16	0	16	0
Δ.Δ.Εμπορειού	185	163	192	191
Εμπορειός,ο	25	24	25	41
Άγιος Αντώνιος,ο (νησίς)	0	0	0	0
Πάλιοι,οι	160	139	167	150
Στρογγύλη, η (νησίς)	0	0	0	0
Δ.Δ.Νικιών	47	63	48	61
Νικιά,τα	47	63	48	61
Αυλάκιον,το	0	0	0	0
Παχειά, τα (νησίς)	0	0	0	0
Περγούσσα, η (νησίς)	0	0	0	0

Πίνακας 4: Δημογραφικά στοιχεία πληθυσμού Νισύρου 1991 και 2001, (Πηγή: ΕΣΥΕ)

Σύμφωνα με την απογραφή του 2001 την δεκαετία 1991–2001 ο αριθμός των ανδρών κατοίκων της Νισύρου παρουσίασε αύξηση της τάξης του 6,3%, ενώ αντίθετα, μειώθηκε ο αριθμός των γυναικών κατά 4,3%. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται η κατά φύλλο πληθυσμιακή μεταβολή της τελευταίας δεκαετίας.

	1999	2001	Μεταβολή
Άνδρες	459	488	6,3%
Γυναίκες	470	450	- 4,3%
Σύνολο	929	938	1%

Πίνακας 5 Κατά φύλλο πληθυσμιακή μεταβολή (Πηγή: ΕΣΥΕ)

Περίπου το 9% των κατοίκων του νησιού αποτελούν οικονομικοί μετανάστες, προερχόμενοι κυρίως από βαλκανικές χώρες και χώρες της βορείου Αφρικής.

Από τους πίνακες της ΕΣΥΕ φαίνεται ότι ενώ το 1991 άνεργοι ήταν το 3,7% του ενεργού πληθυσμού, το 2001 οι άνεργοι ανέρχονται σε ποσοστό 17,9%, από τους οποίους το

40% είναι άνεργοι νεαρής ηλικίας. Παρουσιάζεται δηλαδή μία αύξηση της τάξης των 14 μονάδων όταν ο ενεργός πληθυσμός παρουσίασε μία αύξηση της τάξης του 15%. Από τους ενεργούς οικονομικώς κατοίκους το 42% απασχολείται στον τριτογενή τομέα, το 34,5% στον δευτερογενή ενώ με τον πρωτογενή τομέα ασχολείται το 18,5%. (Ε.Σ.Υ.Ε., 1991)

	Οικονομικά ενεργός πληθυσμός				Οικονομικά μη ενεργός πληθυσμός
	Απασχολούμενοι	Άνεργοι	Άνεργοι νέοι	Σύνολο	
1991	313	12		325	476
2001	281	67	27	375	468

Πίνακας 6: Οικονομικά ενεργός και μη πληθυσμός

Το πραγματικό επίπεδο ανάπτυξης του νησιού είναι υψηλότερο άλλων παρόμοιων νησιών, κυρίως λόγω της ύπαρξης του λατομείου της ελαφρόπετρας στη νησίδα Γυαλί, 5 χλμ. βορειοδυτικά της Νισύρου. Το λατομείο στο Γυαλί, εξάγει περίπου 900.000 τόνους άριστης ποιότητας ελαφρόπετρα, εξασφαλίζοντας εργασία σε 80 οικογένειες και έσοδα της τάξης των 1.500.000 ευρώ στον ενιαίο δήμο του νησιού. Από την ποσότητα αυτή εξάγεται περίπου το 75%, γεγονός που καθιστά την Ελλάδα μεγαλύτερη εξαγωγό χώρα της Ευρώπης. Η ελαφρόπετρα χρησιμοποιείται στην οικοδομή ως θερμομονωτικό υλικό, ως υλικό πλύσης υφασμάτων (τζιν) κ.λ.π. Βασικά πλεονεκτήματα της θεωρούνται το χαμηλό ειδικό βάρος, οι άριστες θερμομονωτικές και ηχομονωτικές ιδιότητες, η μεγάλη μηχανική αντοχή, το σταθερό λευκό χρώμα και η ομοιογένεια.

Η δεύτερη πηγή εσόδων είναι ο τουρισμός. Η πλειοψηφία, όμως, των επισκεπτών της Νισύρου μένουν στο νησί μόνο λίγες ώρες (ημερήσιος τουρισμός που προέρχεται από παραθεριστές της Κω). Το ηφαίστειο που φέρνει τους επισκέπτες δεν εξασφαλίζει, δυστυχώς, και την παραμονή τους.

Η αγροτική παραγωγή (αμύγδαλα, σύκα, βελανίδια, σταφύλια, ελιές), η αλιευτική και η κτηνοτροφική δραστηριότητα (κατσίκια, βόδια, γουρούνια) ήταν σημαντική έως τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Από τη δεκαετία του '50 αρχίζει η εκτροπή από την ενασχόληση με την γεωργία ως επάγγελμα. Αυτή αρχικά εμφανίζεται ως ενασχόληση στις εξορυστικές δραστηριότητες του Γυαλιού, μετά το 1952, όταν αρχίζει η εκμετάλλευση της εκεί ελαφρόπετρας (Λογοθέτης 1963) και πολύ αργότερα (μετά τη δεκαετία του 1970) στον τουρισμό. Έτσι, η αγροτική παραγωγή είναι σήμερα σχεδόν μηδενική ενώ, αντίθετα, αξιόλογη είναι η κτηνοτροφική / μελισσοκομική (κρέας, τυρί, μέλι). Με την αλιεία ασχολούνται σήμερα, κυρίως, οικονομικοί

μετανάστες που κατοικούν στο νησί.

Στο νησί υπάρχει ένα νηπιαγωγείο, το οποίο στεγάζεται στο ίδιο κτίριο με το δημοτικό σχολείο στο Μανδράκι. Διασώζονται τα κτίρια των δημοτικών σχολείων και στους άλλους οικισμούς (Νικειά, Εμπορείος, Πάλιοι) αλλά έχουν πάψει να λειτουργούν προ πολλού. Όσον αφορά στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, υπάρχει ένα γυμνάσιο, στο Μανδράκι, που λειτουργεί και για λυκειακές τάξεις (Δήμος Νισύρου).

Στη Νίσυρο υπάρχει ένα περιφερειακό ιατρείο, όπου υπηρετεί ένας αγροτικός ιατρός. Ο Δήμος έχει συνάψει σύμβαση με την «Teleheart» για αντιμετώπιση των καρδιολογικών περιστατικών με εφαρμογή τηλεϊατρικής. (Ιατρείο Νισύρου).

3 Βασικές παράμετροι

3.1 Γεωγραφικά δεδομένα / χρήσεις γης

Βρέθηκαν ενημερωμένοι χάρτες στους τουριστικούς οδηγούς της Νισύρου και στην μελέτη ΣΧΟΑΠ. Διαθέσιμοι χάρτες υπάρχουν στο διαδίκτυο, στο δασαρχείο των Δωδεκανήσων, στον Ο.Κ.Χ.Ε., στο Επαρχείο της Κω και στη Νομαρχία Δωδεκανήσων (Ρόδος).

Οι τέσσερις κύριοι οικισμοί της Νισύρου: Μανδράκι, Νικειά, Εμπορείος, Πάλιοι, (όλοι οικισμοί προ του 1923) μαζί με το Γυαλί συγκεντρώνουν το σύνολο των μόνιμων κατοίκων του νησιού, με το Μανδράκι να κατοικείται από τη συντριπτική πλειοψηφία αυτών. Αντίθετα, τα περισσότερα κτίσματα στα Νικειά και τους Πάλους λειτουργούν τη σημερινή εποχή ως παραθεριστικές κατοικίες ενώ στο Γυαλί διαμένουν μόνον κάποιοι από τους εργαζόμενους στα λατομεία του. Τα τουριστικά καταλύματα βρίσκονται κυρίως στο Μανδράκι και τους Πάλους. Σε όλους τους παραπάνω οικισμούς εκτός του Μανδρακίου οι οικοδομικές άδειες εκδίδονται από το Πολεοδομικό Γραφείο της Κω με βάση ορισμένα παλιά σκαριφήματα με κορυφές κάποιες ακραίες ιδιοκτησίες, που οριοθετούν σχηματικά την οικιστική περιοχή. Για τον οικισμό του Μανδρακίου οι οικοδομικές άδειες εκδίδονται με βάση την οριοθέτηση του οικισμού που καθορίζεται στο ΦΕΚ 237Δ'/26-3-2002.

Εικόνα 3: Οικισμός Πάλων

Εικόνα 4: Οικισμός Μανδρακίου

Εικόνα 5: Δενδρώδης βλάστηση κοντά στους Πάλους

Εικόνα 6: Δενδρώδης βλάστηση γύρω από τον κρατήρα «Στέφανο»

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των κτηματολογίων των τριών χωριών της Νισύρου, η συνολικά καλλιεργούμενη έκταση του νησιού για την περίοδο 1884 – 1947 καταλάμβανε μόνο το 35,3 % της συνολικής έκτασης του νησιού, ήταν δηλαδή 14.844 στρέμματα. Η έκταση αυτή είναι αρκετά μικρότερη από εκείνη που βρέθηκε κατά την επιτόπια χαρτογράφηση, βάση της οποίας η συνολικά αναβαθμιδωμένη έκταση του νησιού ανέρχεται στα 23.886 στρέμματα, δηλαδή το 58,4% της συνολικής επιφάνειας του νησιού. Η διαφορά αυτή πιθανότατα οφείλεται στο ότι κάποιες καλλιεργούμενες περιοχές δεν περιλαμβάνονται στα κτηματολόγια, κυρίως περιοχές που εγκαταλείφθηκαν νωρίς, π.χ. στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, χωρίς να έχει ληφθεί μέριμνα κληρονομιάς σε επιγόνους, καθώς και σε αναλήθειες σχετικές με το μέγεθος των αγροτεμαχίων που δηλώνονταν από τους κατόχους τους, κυρίως για εφοριακούς ή άλλους κοινωνικούς λόγους.

Ως βοσκότοποι χρησιμοποιούνταν συνήθως οι αγραναπαυόμενες εκτάσεις κατά το παρελθόν και προστέθηκαν τα τελευταία χρόνια και οι εγκαταλελειμμένες πλέον γεωργικές περιοχές. Έτσι, βάση στοιχείων της ΕΣΥΕ, ενώ η συνολική έκταση των βοσκοτόπων κατά το έτος 1956 ανερχόταν στα 29.500 στρέμματα, το 1991 αυτή έφτασε τα 38.900 στρέμματα.

Η κατάρρευση του αυτοπαραγωγικού συστήματος, μεταπολεμικά, και η περιθωριοποίηση της οικονομίας του νησιού (γεωργικής και άλλης) οδήγησε στην εγκατάλειψη της συντήρησης των αναβαθμίδων και των υπόλοιπων χαρακτηριστικών του τοπίου και στη σταδιακή υποβάθμιση της ποιότητάς τους ή στην καταστροφή τους. Στην υποβάθμιση συντέλεσε και η σταδιακή εδραίωση της κτηνοτροφίας ως κυριότερης ασχολίας έναντι της γεωργίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι από τα 15.000 περίπου στρέμματα καλλιεργούμενης γης (χωρίς βοσκότοπους) το 1947, το 2001 η χρησιμοποιούμενη γη (όπου

περιλαμβάνονται οι ιδιωτικοί βοσκότοποι) έφτασε στα 4.000 περίπου στρέμματα από τα οποία 10% μόνο αντιστοιχούν σε καλλιεργούμενη γη και το υπόλοιπο 90% σε βοσκότοπους.

Στη Νίσυρο η μελισσοκομία ήταν και παραμένει αρκετά ανεπτυγμένη. Σε αυτό συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό και η χρήση των αναβαθμίδων ως χώρων τοποθέτησης κυψελών (μελισσιών). Η κεντρική χρηστική ιδέα είναι τριπλή και αφορά στην προστασία του μελισσιού στα υπόσκαφα των χτισμένων αναβαθμίδων, στην πλήρη αξιοποίηση του περιβάλλοντος χώρου από άποψη μελισσοκομικής παραγωγής, δηλαδή εκμετάλλευση των άγριων ανθοφόρων φυτών για παραγωγή μελιού και στην άμεση αύξηση της γεωργικής παραγωγής μέσω επικονίασης των καλλιεργούμενων φυτών επί των αναβαθμίδων. Όλα αυτά, χωρίς να προσμετρηθεί και η συνεισφορά στη διατήρηση της αυτόχθονης άγριας μελισσοκομίας.

Όλο το νησί της Νισύρου βάση του ΦΕΚ 402 Δ'/17-5-2002 χαρακτηρίζεται ως περιοχή που έχει ανάγκη από ιδιαίτερη προστασία και καθορισμό περιορισμών και ειδικών όρων δόμησης στις εκτός σχεδίου και εκτός οικισμών περιοχές. Αυτοί οι περιορισμοί και όροι αναφέρονται εκτενώς στο συγκεκριμένο ΦΕΚ.

Εικόνα 7: Προετοιμασία για αλιεία

Εικόνα 8: Μικρή κτηνοτροφική μονάδα

Αγροτικές δραστηριότητες (Πηγή: www.nisyros.gr)

Παρά το πλούσιο δυναμικό του νησιού, τα εύφορα εδάφη του και την υψηλή ποιότητα του φυσικού περιβάλλοντος, δεν υπάρχουν μορφές παραγωγής και μεταποίησης οι οποίες να πιστοποιούνται ως βιολογικές. Παρόλα αυτά το νησί παράγει σε πολύ περιορισμένη κλίμακα προϊόντα όπως η σουμάδα και το γλυκό ντοματάκι που εξαιτίας της μεθόδου παραγωγής τους θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν βιολογικά.

Όπως προκύπτει λοιπόν από όλα τα παραπάνω στοιχεία, η πηγή του εισοδήματος των

κατοίκων μετατοπίζεται χρονικά κατά τη διάρκεια του έτους. Έτσι, κυριότερη πηγή εισοδήματος για μια σημαντική μερίδα των κατοίκων του νησιού αποτελεί ο τουρισμός το καλοκαίρι και όλες οι δραστηριότητες που τον συνθέτουν.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί στο σημείο αυτό πως παρά την μικρή έκταση και πληθυσμό του νησιού διαθέτει τις στοιχειώδεις κοινωνικές υποδομές. Έτσι, κάποιο μικρό ποσοστό κατοίκων αντλούν το εισόδημα τους από το δημόσιο (καθηγητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, γιατροί και νοσοκόμοι του πολυδύναμου ιατρείου, υπάλληλοι ΚΕΠ), κάποιοι άλλοι εκτελούν χρέη δημοτικών υπαλλήλων (μηχανικοί του Δήμου, δημοτικοί υπάλληλοι κ.τ.λ.) ενώ οι δραστηριότητες στον ιδιωτικό τομέα (εκτός του τουρισμού) είναι ελάχιστες. Τέλος, πέρα από την συνήθη εμπορική δραστηριότητα που διατηρείται όλο το χρόνο (καταστήματα τροφίμων, είδη ρουχισμού κ.τ.λ.) υπάρχει και ένα τεχνικό γραφείο που δραστηριοποιείται και στον οικοδομικό τομέα

Εξόρυξη, μεταλλευτικές και λατομικές ζώνες

Το νοτιοδυτικό τμήμα του νησιού Γυαλί αποτελείται από παχιά στρώματα ελαφρόπετρας που έχουν αποθεθεί από δύο εκρήξεις, μετά το σχηματισμό της Νισύρου. Η πρώτη έκρηξη απέθεσε σε ρηχή θάλασσα πάνω από 160 μέτρα πάχους στρώματα κίσηρης, αυτή που εκμεταλλεύεται από το 1956 η εταιρεία Λάβα Α.Ε.

Πάνω από αυτά τα στρώματα σχηματίζεται κατόπιν μια θαλάσσια αναβαθμίδα, αυτό που οι ντόπιοι αποκαλούν κισσηρόβραχο: συμπαγής πέτρα από βότσαλα κίσηρης και χιλιάδες απολιθωμένα κοχύλια. Πελέκια από αυτή την πέτρα με όμορφα απολιθώματα βρίσκονται σε τοίχους πολλών σπιτιών της Νισύρου, αλλά ιδιαίτερα πολυπληθή είναι και στα τείχη του κάστρου των ιπποτών της Ρόδου το οποίο περικλείει τη μονή της Σπηλιανής.

Η δεύτερη έκρηξη που ακολουθεί αποθέτει ένα στρώμα ελαφρόπετρας 3–4 μέτρων πάχους στο Γυαλί ενώ καλύπτει και τη Νίσυρο με λιθαράκια ελαφρόπετρας που φτάνουν ως και ένα μέτρο πάχος.

Το βορειοανατολικό τμήμα του νησιού αποτελείται ολοκληρωτικά από παχιά ρεύματα φυσικού γυαλιού (από όπου και το όνομά του το νησί), ο γνωστός *οψιανός* και *περλίτης* του Γυαλιού. Αυτή είναι η τελευταία ηφαιστειακή έκρηξη στην περιοχή, και παρότι δεν υπάρχει ακριβής χρονολόγηση τοποθετείται στις αρχές των τελευταίων 10.000 χρόνων.

Εικόνα 9: Ορυχείο Γυαλιού Νισύρου
(Πηγή: <http://www.lava.gr>)

Εικόνα 10: Εξόρυξη Ελαφρόπετρας
(Πηγή: <http://www.lava.gr>)

3.2 Κατάσταση παράκτιου περιβάλλοντος

Το νησί διαθέτει πλούσια φυσική ομορφιά και έντονο ανάγλυφο εξαιτίας του οποίου οι ακτές κολύμβησης που διαθέτει είναι περιορισμένες. Σύμφωνα με στοιχεία της έρευνας, οι παραλίες που διαθέτει το νησί για κολύμβηση, στο σύνολο τους διαθέτουν εξαιρετική ποιότητα υδάτων και αναλυτικά είναι οι ακόλουθες: Αυλάκι, Παχιά Άμμος, Λιές, Πάλιοι, Γιαλισκάρι, Χοχλάκκοι, Γυαλί.

Το κεντρικό λιμάνι του νησιού από το οποίο εξυπηρετούνται όλες οι μεταγωγικές, μεταφορικές και εμπορικές του δραστηριότητες, βρίσκεται στο Μανδράκι και γενικά δεν επαρκεί για την πλήρη κάλυψη των αναγκών των κατοίκων της περιοχής αφού συχνά πλήτεται από ΒΔ ανέμους και μένει εκτός λειτουργίας.

Εγκαταστάσεις υποδοχής μικρότερων σκαφών και σκαφών αναψυχής υπάρχουν σε διάφορες περιοχές περιμετρικά του νησιού και συγκεκριμένα

- Στην Αγία Ειρήνη
- Στο Αυλάκι
- Στα Λουτρά όπου υπάρχει και αλλιευτικό καταφύγιο
- Στην Παναγία Σπηλιανή και τέλος,
- Στους Πάλους

Σε ολόκληρη την επικράτεια του νησιού δεν υπάρχουν εγκαταστάσεις για ιχθυοκαλλιέργειες ή παρόμοιας φύσης δραστηριότητες.

Εικόνα 11: Κεντρικό λιμάνι Νισύρου

Εικόνα 12: Εγκαταστάσεις υποδοχής σκαφών Πάλων

3.3 Ενέργεια

Στη Νίσυρο υπάρχει ένας υποσταθμός παραγωγής ενέργειας (έξω από το Μανδράκι) μέγιστης αποδιδόμενης ισχύος 700KW ο οποίος όμως βρίσκεται σε εφεδρεία. Ο σταθμός στηρίζεται στην καύση πετρελαίου για την παραγωγή ενέργειας, ωστόσο δεν λειτουργεί πλέον ούτε σε περιπτώσεις πτώσης τάσεως κατά τους χειμερινούς μήνες και το νησί εξαρτάται αποκλειστικά από την Κω για την κάλυψη των ενεργειακών του αναγκών. Η μεταφορά της ενέργειας γίνεται με υποβρύχιο καλώδιο το οποίο συνδέει την Κω με την Νίσυρο και την Τήλο.

Η Νίσυρος διαθέτει ένα από τα μεγαλύτερα γεωθερμικά πεδία στη Ελλάδα (το δεύτερο μετά τη Μήλο) με δυνατότητες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας (υψηλή ενθαλπία) αρκετών δεκάδων MW. Σημαντικά είναι επίσης τα ποσά (θερμικής) ενέργειας που μπορούν να αντληθούν από αβαθείς γεωτρήσεις και να καλύψουν ανάγκες θέρμανσης ή παροχής ενέργειας σε αγροτικές εκμεταλλεύσεις. Παρά ταύτα, αστοχίες στο χειρισμό της γεωθερμίας (κυρίως από τη ΔΕΗ) έστρεψαν πολλούς από τους κατοίκους εναντίον αυτής της προοπτικής. Πιστεύεται όμως ότι η σωστή πληροφόρηση μπορεί να αλλάξει το αρνητικό κλίμα.

Επίσης το νησί διαθέτει πλούσιο ανεκμετάλλευτο αιολικό δυναμικό καθώς όλο το βόρειο τμήμα του, εκτιμάται ότι μπορεί να φιλοξενήσει σημαντικό αριθμό από ανεμογεννήτριες. Προς το παρόν όμως δεν υπάρχουν συγκεκριμένες μελέτες.

3.4 Στερεά απόβλητα – απορρίμματα

Σύμφωνα με πηγές του Δήμου, τα απορρίμματα του νησιού καταλήγουν σε χώρο μη

ελεγχόμενης απόρριψης απορριμμάτων στη θέση Λιμενάρι (στα ΒΑ του νησιού ανάμεσα στα Λουτρά και στους Πάλους), όπου σε πρώτη φάση συγκεντρώνονται και στη συνέχεια καίγονται ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Τα απορρίμματα από το λατομείο του Γυαλιού, συγκεντρώνονται και παραμένουν επί τόπου.

Εικόνα 13: Απορρίμματα λατομείου (Γυαλί)

Εικόνα 14: Μη ελεγχόμενη απόρριψη απορριμμάτων (Νικειά)

Δεν υπάρχουν στατιστικά στοιχεία από το Δήμο Νισύρου ή οποιονδήποτε άλλο φορέα που να αναφέρονται στην ποιοτική ή την ποσοτική σύσταση των απορριμμάτων του νησιού. Δεδομένης ωστόσο της μικρής έκτασης και της μικρής εποχιακής διακύμανσης του πληθυσμού (ως μήνες τουριστικής αιχμής θεωρούνται ο Ιούλιος και ο Αύγουστος) μπορεί να θεωρηθεί πως η περιοχή παράγει την τυπική ποσότητα απορριμμάτων ανά κάτοικο που έχει και η υπόλοιπη Ελλάδα, και η σύσταση τους είναι αυτή που παρουσιάζεται στις ημιαστικές περιοχές της χώρας.

Υπάρχει μελέτη που προβλέπει την κατασκευή ΧΥΤΑ σε κατάλληλη θέση του νησιού, ωστόσο η διαδικασία έχει παγώσει ενόψει ενός γενικότερου σχεδίου διαχείρισης.

Σύμφωνα με τις δημοτικές αρχές, δεν προκύπτουν στοιχεία για την ύπαρξη οποιασδήποτε υποδομής για την συλλογή απορριμμάτων προς ανακύκλωση. Παρατηρήθηκαν όμως κάποιες ιδιωτικές πρωτοβουλίες για ανακύκλωση μπαταριών.

3.5 Διαχείριση υδατικών πόρων και λυμάτων

Οι βαθιές γεωτρήσεις που έγιναν με στόχο την εξερεύνηση και αξιοποίηση του γεωθερμικού πεδίου του νησιού, εντόπισαν πλήθος θερμών και υπέρθερμων υδροφόρων έως τα βάθη των 2000μ. Οι επιφανειακοί (100 – 400μ. βάθος) έχουν τη δυνατότητα να

προκαλέσουν υδροθερμική έκρηξη αν αυξηθεί η τροφοδοσία τους (λόγω σεισμικής δράσης ή ανοδικών κινήσεων του μάγματος) από τους υπέρθερμους βαθύτερους γεωθερμικούς ταμειυτήρες. Τα βρόχινα νερά τροφοδοτούν τους επιφανειακούς υδροφορείς ενώ το μεγαλύτερο μέρος τους χάνεται σαν υδρολογική απώλεια στην θάλασσα.

Σε ότι αφορά στις πηγές, αυτές εμφανίζονται σε περιοχές όπου υπάρχει αλληλοεπικάλυψη περατών και αδιαπερατών πετρωμάτων, σε διάφορα σημεία στην έκταση του νησιού (π.χ. Λουτρά) και έχουν ιαματικές ιδιότητες ενώ η θερμοκρασία τους είναι αυξημένη.

Το νησί δεν διαθέτει αποθέματα πόσιμου νερού, καθώς οι βροχοπτώσεις είναι ελάχιστες (λιγότερο από 50εκ. ανά έτος) και οι λιγιστοί υδροφόροι «μολύνονται» από τα θερμά νερά και αέρια. Η μοναδική πηγή με πόσιμο νερό βρίσκεται στα ανατολικά, κοντά στο μοναστήρι της Παναγιάς Κυράς, παρέχοντας λιγιστό νερό. Οι στέρνες συλλογής βρόχινου νερού έλυναν το πρόβλημα της ύδρευσης στο παρελθόν.

Σήμερα, λειτουργεί μία μονάδα αφαλάτωσης του θαλασσινού νερού με την μέθοδο της αντίστροφης ώσμωσης, δυναμικού 340m³ το εικοσιτετράωρο. Σε πλήρη λειτουργία θα μπορούσε να εξασφαλίσει το απαιτούμενο για το νησί νερό. Όμως αυτό δεν συμβαίνει και μεγάλο μέρος του απαιτούμενου νερού εισάγεται από άλλες περιοχές.

Υπάρχουν τρεις δεξαμενές νερού : μία στα Νικειά συνολικής χωρητικότητας 1500m³, πέντε στους Πάλους συνολικής χωρητικότητας 2000m³ και μία στο Μανδράκι χωρητικότητας 2500m³. Βάσει στοιχείων του Υπουργείου Αιγαίου, καλύπτονται από δίκτυο ύδρευσης σε ποσοστό 100% το Μανδράκι (έτος κατασκευής 1983, υλικό κατασκευής αμίαντος), ο Εμπορείος και οι Πάλαι (έτος κατασκευής 1978, υλικό κατασκευής πλαστικό), ενώ τα Νικειά σε ποσοστό 95% περίπου (έτος κατασκευής 1988, υλικό κατασκευής πλαστικό). Επειδή ο αμίαντος έχει αποδειχθεί ότι είναι ακατάλληλο υλικό, θα πρέπει να αντικατασταθεί το γρηγορότερο.

Στο μεγαλύτερο μέρος του νησιού, υπάρχουν εγκαταλελειμμένες γεωργικές εκτάσεις. Οι σημερινές αρδευόμενες γέρικες εκτάσεις είναι ελάχιστες.

Εξοικονόμηση νερού δεν γίνεται συλλογικά από την ΔΕΥΑΝ ή κάποιον άλλο φορέα, αλλά οι στέρνες, όπως και στο παρελθόν, συμπληρώνουν τις ανάγκες .

Η Νίσυρος δεν διαθέτει Εγκατάσταση Επεξεργασίας Λυμάτων κι έτσι οι αποχετεύσεις καταλήγουν σε απορροφητικούς βόθρους. Δεν υπάρχουν επίσημα στοιχεία του Δήμου που να εκτιμούν τον αριθμό των βόθρων ή την παροχή τους και κατά πόσο αυτή επηρεάζει την κατάσταση των υπογείων υδάτων ή την ποιότητα των νερών κολύμβησης, ωστόσο εκτιμάται

πως η επίδραση τους είναι μικρή αφού τόσο ο αριθμός των κατοίκων όσο και η εποχιακή διακύμανση της κατανάλωσης νερού συγκλίνουν προς το συμπέρασμα αυτό.

3.6 Μεταφορές - κινητικότητα

Παρά το έντονο ανάγλυφο και τις απότομες διακυμάνσεις του, η πρόσβαση είναι δυνατή σχεδόν σε κάθε περιοχή του νησιού. Το οδικό δίκτυο του Δήμου αποτελείται από τον κύριο οδικό άξονα μήκους 20χλμ. περίπου, που ενώνει τους οικισμούς μεταξύ τους και είναι ασφαλτοστρωμένος, από το δευτερεύον δίκτυο, μήκους περίπου 28χλμ., και από αγροτικές οδούς – χωματόδρομους – μήκους περίπου 48χλμ. Για την εξυπηρέτηση των κατοίκων και των επισκεπτών, ένα δημοτικό λεωφορείο πραγματοποιεί δωρεάν δρομολόγια από το Μανδράκι προς τα άλλα Δημοτικά Διαμερίσματα. Το ίδιο λεωφορείο εξυπηρετεί κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους τους μαθητές που προσέρχονται στις σχολικές μονάδες του Μανδρακείου (Δήμος Νισύρου).

Στο νησί της Νισύρου δεν παρατηρούνται κυκλοφοριακά προβλήματα, ατυχήματα και θόρυβος εξαιτίας των χειρσαίων μεταφορών. Προβλήματα στάθμευσης παρατηρούνται μόνο κατά τους μήνες Ιούλιο – Αύγουστο, οι οποίοι αποτελούν αιχμή της τουριστικής περιόδου (Δήμος Νισύρου).

Το νησί συνδέεται ακτοπλοϊκώς με τα γύρω νησιά καθώς και με το λιμάνι του Πειραιά μία φορά την εβδομάδα κατά τους μήνες του χειμώνα και δύο φορές κατά τους τρεις μήνες του καλοκαιριού. Επιπλέον, τουριστικά πλοιάρια εκτελούν καθημερινά δρομολόγια από και προς την Κω κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού. Καθημερινά δρομολόγια εκτελούνται προς τη νησίδα Γυαλί, κυρίως για επαγγελματικούς λόγους (Λιμεναρχείο Νισύρου).

Εικόνα 15: Μεταφορά εμπορευμάτων

Εικόνα 16: Ημερήσιος τουρισμός

3.7 Τουρισμός

Σύμφωνα με τη διευθύντρια της Δημοτικής Τουριστικής Επιχείρηση Νισύρου (ΔΗ.ΤΟΥΡ.Ε.Ν.), κυρία Καραγιάννη (Ιούλιος 2006), τα τουριστικά καταλύματα του νησιού (ξενοδοχεία και ενοικιαζόμενα δωμάτια) αριθμούν περίπου 500 κλίνες, ενώ οι υπηρεσίες που παρέχουν δεν είναι ιδιαίτερα υψηλού επιπέδου. Υπάρχουν 2 δημοτικοί ξενώνες, ένας στο Μαδράκι και ένας στα λουτρά, στους Πάλους.

Εικόνα 17: Δημοτικός Ξενώνας «Πολυβώτης»

Εικόνα 18: Ξενοδοχειακή Μονάδα

Η τουριστική περίοδος εκτείνεται από τον μήνα Απρίλιο έως τον Οκτώβριο. Κατά τους μήνες Ιούλιο – Αύγουστο η πληρότητα των καταλυμάτων αγγίζει το 100% .

Εικόνα 19: Ημερήσιος τουρισμός Νίσυρου

Εικόνα 20: Φρέσκο χταπόδι

Το νησί της Νίσυρου προσφέρεται για πολλές μορφές εναλλακτικού τουρισμού, κυρίως λόγω του ηφαιστείου και των ιαματικών λουτρών. Ο ιαματικός τουρισμός προσελκύει επισκέπτες καθ' όλη τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου. Επιπλέον, κυρίως κατά τους μήνες Ιούνιο – Ιούλιο, προσέρχονται στο νησί επισκέπτες (επιστήμονες, φοιτητές) παρόλο που οι απαραίτητες εγκαταστάσεις είναι ελάχιστες. Επίσης, ο οικοτουρισμός, καθώς και ο περιπατητικός τουρισμός έλκουν επισκέπτες κατά τους πρώτους φθινοπωρινούς μήνες. Η πλέον συνηθισμένη μορφή τουρισμού στη Νίσυρο είναι ο ημερήσιος τουρισμός, εφόσον παραθεριστές από την Κω, αλλά και από τη Ρόδο σε μικρότερο βαθμό, καταφθάνουν στο νησί κατά τις πρωινές ώρες και αποχωρούν το απόγευμα της ίδιας μέρας .

Εικόνα 21: Συνεδριακός τουρισμός

Εικόνα 22: Περιπατητικός τουρισμός

Εικόνα 23: Εξερευνητικός Τουρισμός

Εικόνα 24: Τουρισμός περιπέτειας

Το τουριστικό προϊόν της Νίσυρου προβάλλεται στο διαδίκτυο μέσω της ιστοσελίδας του δήμου: www.nisyros.gr. Επιπλέον, ο δήμος συμμετέχει σε διάφορες εκθέσεις, που έχουν ως στόχο την προσέλκυση επισκεπτών.

Παρόλο που η Νίσυρος προσφέρεται για ποιοτικό τουρισμό, κυρίως λόγω του φυσικού περιβάλλοντός της, δεν υπάρχουν οι ανάλογες υποδομές. Τα τελευταία χρόνια γίνεται μία προσπάθεια να λειτουργήσουν τα Λουτρά Παντελίδη στους Πάλους.

Εικόνα 25: Λουτρά Παντελίδη

Εικόνα 26: Λουτρά Παντελίδη

Κατά την τουριστική περίοδο δεν παρατηρούνται προβλήματα ηχορύπανσης στο νησί, εφόσον τα κέντρα διασκέδασης βρίσκονται εκτός κατοικημένων περιοχών. Όσον αφορά σε παράνομες κατασκευές, αυτές υπάρχουν σε οικήματα τα οποία κατασκευάστηκαν πριν από τη χάραξη του αιγιαλού.

3.8 Φυσικό περιβάλλον

Πάνω από 450 αυτοφυή είδη απαρτίζουν τη χλωρίδα της περιοχής. Το μεγάλο πλήθος

των δέντρων είναι ένα άλλο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της Νισύρου, που μπορεί να τη χαρακτηρίσει σαν το μοναδικό «πράσινο» ενεργό ηφαίστειο του Αιγαίου. Αντίστοιχου εύρους και ποικιλότητας με τη χλωρίδα είναι και η πανίδα. Παρόλα αυτά δεν γίνονται συστηματικές προσπάθειες διατήρησης των παραδοσιακών καλλιεργειών, ενώ οι υπάρχοντες αναβαθμοί και λοιπές πέτρινες κατασκευές δεν βρίσκονται σε άριστη κατάσταση εξαιτίας της υπερβόσκησης.

Η ελεύθερη βόσκηση είναι, κατά πάσα πιθανότητα το μεγαλύτερο περιβαλλοντικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει το νησί της Νισύρου. Η αποψίλωση που προκαλεί έχει ως συνέπεια την καθίζηση επιφανειακών χαλαρών ιζημάτων (με τη συμβολή των όμβριων υδάτων) γεγονός που επηρεάζει και την κατάσταση και στατικότητα των αναβαθμίδων, καθιστώντας επιτακτικές τις ενέργειες για συντήρησή τους. Η θήρα απαγορεύεται σε όλη την έκταση του νησιού.

Εικόνα 27: Κατεστραμμένοι φυτοφράκτες από τα ζώα ελευθέρως βοσκής

Εικόνα 28: Εγκαταλελειμμένη μονάδα κτηνοτροφίας

Η περιοχή ανάμεσα στα νησιά Ρόδο και Κω, που περιλαμβάνει το νησί της Νισύρου, τη βραχονησίδα Στρογγυλή και τη θαλάσσια έκταση (3%) που συνδέει τα δύο νησιά, με την ισοβαθή των 50 μέτρων, εντάσσεται στο Δίκτυο Natura 2000.

3.9 Κοινωνικές υποδομές – πολιτισμός

Στη Νίσυρο υπάρχει ένα περιφερειακό πολυδύναμο ιατρείο, που είναι υποστελεχωμένο με πολλές ελλείψεις σε βασικά ιατρικά μηχανήματα και εργαλεία. Το ιατρείο έχει μία γενικό ιατρό (υπέβαλε παραίτηση τον Ιούλιο 2006), έναν αγροτικό ιατρό, μία μαία και δύο νοσηλεύτριες. Εφημερεύει 24 ώρες το εικοσιτετράωρο και διαθέτει ένα ασθενοφόρο. Στο ιατρείο έχει γίνει αρχειοθέτηση του 1/3 των χρόνιων περιστατικών, αλλά τα αρχεία δεν βρίσκονται σε ηλεκτρονική μορφή. Οι διακομιδές ατυχημάτων, επειγόντων περιστατικών ή

πρόωρων τοκετών γίνονται με πολύ μεγάλη δυσκολία κυρίως τους χειμερινούς μήνες. Ένα άλλο πρόβλημα που αντιμετωπίζει το ιατρείο είναι οι συχνές διακοπές ρεύματος το χειμώνα.

Για την εξυπηρέτηση των ηλικιωμένων, στα πλαίσια του 3ου Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης και με την έγκριση της Περιφέρειας Ν. Αιγαίου, λειτουργεί τα τελευταία τρία χρόνια στον Δήμο Νισύρου η μονάδα «Βοήθεια στο Σπίτι». Το προσωπικό που πλαισιώνει τη μονάδα, είναι αξιόπιστο και έμπειρο και αποτελείται από μια οικογενειακή βοηθό και μια νοσηλεύτρια. Σκοπός και στόχος της μονάδας είναι η παραμονή των ηλικιωμένων και των ατόμων με αναπηρίες στο φυσικό κοινωνικό τους περιβάλλον, η εξασφάλιση αξιοπρεπούς και υγιούς διαβίωσης και η βελτίωση της ποιότητας ζωής τους. Δίδεται προτεραιότητα στους ηλικιωμένους που ζουν μόνοι τους μόνιμα ή ορισμένες ώρες της ημέρας.

Από το πρόγραμμα εξυπηρετούνται επίσης άτομα με ειδικές ανάγκες που ζουν μόνα τους ή με την οικογένεια τους, και αντιμετωπίζουν κινδύνους απομόνωσης, αποκλεισμού, επιβίωσης υπερβολικής επιβάρυνσης και κρίσης της οικογένειάς τους.

Στο νησί λειτουργεί εδώ και λίγα χρόνια Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών (ΚΕΠ) για την εξυπηρέτηση των κατοίκων όσον αφορά στις υποθέσεις τους που άπτονται της Δημόσιας Διοίκησης. Έτσι τα διάφορα πιστοποιητικά και όλες οι παρεμφερείς εκκρεμότητες τακτοποιούνται εύκολα και γρήγορα αποφεύγοντας τις γραφειοκρατικές διαδικασίες. Στους νέους επιχειρηματίες και αγρότες συμβουλές παρέχουν κυρίως τα ΚΕΠ αλλά και οι αρμόδιες Δημοτικές Υπηρεσίες που υλοποιούν κρατικά και Κοινοτικά προγράμματα.

Επιπλέον, στο νησί λειτουργεί Δημοτική Βιβλιοθήκη στην πλατεία Ηλικιωμένη που διαθέτει περιορισμένο αριθμό τίτλων και παρουσιάζει προβλήματα ανανεωσιμότητας.

Εικόνα 29: Κέντρο εξυπηρέτησης πολιτών

Εικόνα 30: Δημοτική βιβλιοθήκη

Οι ξένοι που ζουν και εργάζονται στο νησί ανήκουν στην πλειοψηφία τους στην

κατηγορία των οικονομικών μεταναστών και η ένταξη τους στο κοινωνικό σύνολο παρουσιάζει τα τυπικά προβλήματα που παρουσιάζονται σε όλες τις περιπτώσεις μεταναστών που προσπαθούν να προσεγγίσουν μια κλειστή και ομοιογενή κοινότητα. Δεν υπάρχει κάποιο είδος μέριμνας από την πολιτεία ή τις τοπικές αρχές, μέσω ειδικών κοινωνικών δράσεων και προγραμμάτων, ωστόσο η συνύπαρξη ανάμεσα στους μετανάστες και τους ντόπιους είναι αρμονική και δεν υπάρχουν εντάσεις και προστριβές.

Σε ότι αφορά στις εκπαιδευτικές υποδομές υπάρχει ένα νηπιαγωγείο, το οποίο στεγάζεται στο ίδιο κτίριο με το δημοτικό σχολείο, ένα δημοτικό σχολείο στο Μανδράκι και ένα γυμνάσιο στο Μανδράκι, που λειτουργεί και για λυκειακές τάξεις

Στο νησί λειτουργούν και εμφανίζουν δραστηριότητα μια σειρά πολιτιστικοί σύλλογοι: ο Σύλλογος Νισύριων «ΠΑΝΑΓΙΑ ΘΕΡΜΙΑΝΗ», ο Σύλλογος Νισύριων «ΓΝΩΜΑΤΟΡΑΣ», ο Σύλλογος Νισύριων «ΠΟΡΦΥΡΙΣ», ο Μορφωτικός – Πολιτιστικός – Εξωραϊστικός Σύλλογος Νισύρου «ΔΙΑΒΑΤΗΣ» και η Εταιρεία Νισυριακών Μελέτων. Από τους παραπάνω συλλόγους μόνο ο Μορφωτικός – Πολιτιστικός – Εξωραϊστικός Σύλλογος έχει έδρα στη Νίσυρο. Οι υπόλοιποι έχουν έδρα στην Αθήνα και στην Ρόδο.

Οι πολιτιστικές λειτουργίες του Δήμου εξυπηρετούνται κυρίως από μία αίθουσα στο Ζησιμοπούλειο στην πλατεία «Ηλικιωμένη» στο Μανδράκι. Παλαιότερα χρησιμοποιούνταν και το αρχοντικό Αποστολίδη ως πνευματικό κέντρο αλλά τώρα εκτελούνται εργασίες για την αποκατάστασή του και προορίζεται για λαογραφικό μουσείο. Σήμερα το ιστορικό και λαογραφικό μουσείο στεγάζεται σε ένα παραδοσιακό σπίτι, κατάλληλα μετασκευασμένο, δίπλα στη μητρόπολη Ποταμίτισσα και περιέχει οικιακά παραδοσιακά σκεύη και εργαλεία καθώς και βιβλία σχετικά με την ιστορία του νησιού. Στο Μανδράκι επίσης λειτουργεί δημοτική βιβλιοθήκη. Τέλος, υπάρχει και ένα ξύλινο υπαίθριο θέατρο δίπλα στο χώρο του ηφαιστείου, το οποίο θα μπορούσε κατά τους θερινούς μήνες να φιλοξενεί διάφορες πολιτιστικές δραστηριότητες και εκδηλώσεις, αλλά δεν έχει χρησιμοποιηθεί ακόμα επαρκώς και κατ' επέκταση δεν συντηρείται αναλόγως. Οι αξιόλογοι αρχαιολογικοί χώροι καθώς και στοιχεία λαογραφικού ενδιαφέροντος παρουσιάζονται στο παράρτημα.

3.10 Νήσος Γυαλί

Το νησί Γυαλί ανήκει διοικητικά κατά το ήμισυ στο δήμο Νισύρου και κατά το έτερο ήμισυ στο ελληνικό δημόσιο. Το κοίτασμα ελαφρόπετρας καλύπτει το ήμισυ της έκτασης της νήσου Γυαλί, 3 ν.μ. βορειοδυτικά της Νισύρου. Σχηματίστηκε πριν από 160.000 περίπου

χρόνια μετά από έκρηξη του ηφαιστείου της Νισύρου. Η πορώδης δομή του, στην οποία οφείλονται οι μοναδικές ιδιότητες της ελαφρόπετρας, αποδίδεται στην απότομη ψύξη του μάγματος και στον εγκλεισμό φυσαλίδων αερίων μέσα στη μάζα του. Τα βέβαια αποθέματα του κοιτάσματος ανέρχονται σε 50.000.000 τόνους άριστης ποιότητας υλικού. Το κομμάτι το οποίο ανήκει στο δήμο Νισύρου έχει εκχωρηθεί για 20 χρόνια στην εταιρία «ΛΑΒΑ ΜΕΤΑΛΛΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΤΟΜΙΚΗ Α.Ε.», η οποία από το 1977 έχει εξαγοραστεί από την «ΑΓΕΤ Ηρακλής», έναντι € 1.500.000 το χρόνο, ποσό που αποτελεί το 70% των συνολικών εσόδων του δήμου. Το μέρος που ανήκει στο ελληνικό δημόσιο έχει εκχωρηθεί για μία πενταετία στην εταιρία «ΠΕΡΛΙΤΕΣ ΑΙΓΑΙΟΥ».

Η ΛΑΒΑ Α.Ε. ασχολείται κυρίως με την εκμετάλλευση ορυχείων Βιομηχανικών ορυκτών (ελαφρόπετρα, γύψος, ποζολάνη και πυριτικό) και την εμπορία των προϊόντων τσιμέντου. Η εξόρυξη και η εμπορία της ελαφρόπετρας αποτελούν την κύρια δραστηριότητα της εταιρίας. Στο ορυχείο ελαφρόπετρας η εκμετάλλευση του κοιτάσματος γίνεται χωρίς την χρήση εκρηκτικών. Προωθητές τροφοδοτούν με υλικό ένα σύστημα μεταφορικών ταινιών, κόσκινων και σπαστήρων, που αποθέτει τα τελικά προϊόντα σε ειδικά διαμορφωμένες πλατείες. Από κει ένα δεύτερο σύστημα ταινιών φόρτωσης τροφοδοτεί με υλικό πλοία έως 30.000tn με ρυθμούς της τάξεως των 1.000tn/ώρα. Η εγκατάσταση έχει την ευελιξία να προσαρμόζεται άμεσα στις ποσοτικές και ποιοτικές ανάγκες των πελατών.

Ειδικά για την παραγωγή της ελαφρόπετρας στη νήσο Γυαλί, ακολουθούνται οι διαδικασίες ISO 9002 που σκοπό έχουν την διασφάλιση της ποιότητας των παραγόμενων προϊόντων. Η ελληνική ελαφρόπετρα που παράγεται στο Γυαλί θεωρείται η καλύτερη παγκοσμίως και καλύπτει ένα μεγάλο μέρος των αγορών της Ευρώπης, Β. Αμερικής και του Αραβικού κόσμου. Η μοναδικότητα του κοιτάσματος και η άριστη ποιότητα του προϊόντος, καθώς και η παραγωγή και διάθεση της σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα έχουν καταστήσει της Ελλάδα την μεγαλύτερη εξαγωγό χώρα ελαφρόπετρας παγκοσμίως.

Οι πωλήσεις της ελαφρόπετρας ανέρχονται στους 850-900.000tn ετησίως εκ των οποίων το 75% περίπου είναι οι εξαγωγές και το υπόλοιπο 25% απορροφά η ελληνική αγορά, ποσοστό το οποίο καλύπτει το σύνολο των αναγκών της χώρας. Τέλος αξίζει να αναφερθεί ότι οι χρήσεις της ελαφρόπετρας είναι οικοδομικές, γεωτεχνικές, βιομηχανικές και γεωργικές.

Σύμφωνα με τον διευθυντή της εταιρίας «ΛΑΒΑ Α.Ε.», κύριο Χριστοφοράκη, το υλικό που εξορύσσεται στο Γυαλί είναι αδρανές, γεγονός που σημαίνει ότι δεν επιβαρύνει το περιβάλλον. Περιέχει νερό σε ποσοστό 20%, με αποτέλεσμα να μην προκαλεί την εμφάνιση σκόνης. Σημαντικό εργατικό ατύχημα στις εγκαταστάσεις της εταιρίας δεν έχει συμβεί από το

1982, ενώ ο κύριος Χριστοφοράκης υποστηρίζει ότι οι εργαζόμενοι στην εταιρία «ΛΑΒΑ Α.Ε.» δεν κινδυνεύουν από χρόνιες επαγγελματικές παθήσεις. Η εταιρία, λόγω του μικρού αριθμού εργαζομένων, δεν υποχρεούται να απασχολεί γιατρό και εξυπηρετείται από το γιατρό της Νισύρου ή της γειτονικής Καρδάμαινας της Κω.

Η εταιρία έχει αναπτύξει αξιολογη κοινωνική προσφορά προς τη Νίσυρο, με υποτροφίες σε παιδιά εργαζομένων, επιχορηγήσεις δρομολογίων, μελέτες για το δήμο Νισύρου, δωρεές σε συλλόγους και εκκλησίες, ενώ, το ρυμουλκό της εταιρίας χρησιμοποιείται για τη μεταφορά ασθενών από τη Νίσυρο στην Κω όταν οι καιρικές συνθήκες δεν επιτρέπουν τη μεταφορά τους με τα πλοία της γραμμής.

Όσον αφορά στην αποκατάσταση του φυσικού περιβάλλοντος, κάθε χρόνο φυτεύονται στο νησί 3.000 – 4.000 φυτά, ανθεκτικά στις αντίξοες συνθήκες που επικρατούν στις εγκαταστάσεις εξόρυξης. Τα απορρίμματα θάβονται με ελαφρόπετρα σε μία χαράδρα του νησιού. Όσον αφορά στις ενεργειακές ανάγκες του ορυχείου, αυτές καλύπτονται από γεννήτριες μέγιστης απόδοσης 3MW, ενώ η ανάγκη για νερό καλύπτεται μέσω υδροφόρων που μεταφέρουν νερό από τη Ρόδο.

4 Ανάδειξη συμβόλου

Η Νίσυρος είναι το νεότερο και δεύτερο σε σπουδαιότητα από τα μεγάλα ηφαιστειακά κέντρα της Ελλάδας και συγκαταλέγεται στα ενεργά ηφαίστεια της χώρας. Η επιβλητικότητα του ηφαιστείου είναι φαινόμενο ασύγκριτης ομορφιάς και εντυπωσιάζει τον επισκέπτη, γειμίζοντας τον με θαυμασμό και δέος. Για αυτούς τους λόγους το ηφαίστειο αποτελεί το σύμβολο της Νισύρου. Το ηφαίστειο, αναδύθηκε από τη θάλασσα οικοδομώντας έναν χερσαίο κώνο, 150.000 χρόνια πριν. Τα επόμενα χρόνια η δραστηριότητά του δε σταμάτησε και λόγω των εκρήξεων και των μεγάλων θερμοκρασιών, τα πετρώματα λιωμένα και θρυμματισμένα εκτοξεύονταν στην ατμόσφαιρα, ψύχονταν και ξαναέπεφταν στο έδαφος σχηματίζοντας στρώματα ηφαιστειακής τέφρας. Η τελευταίες μεγάλες εκρήξεις του ηφαιστείου σημειώθηκαν το 1872, το 1873 (κατά την οποία σχηματίστηκε κρατήρας 6-7μ.) και το 1888, ενώ μια μικρότερη σημειώθηκε το 1933. Στο νησί υπάρχουν πέντε νέοι κρατήρες εκ των οποίων ο μεγαλύτερος, ο «Στέφανος» με διάμετρο 260μ. και βάθος 30μ. Ακολουθώντας ένα στενό κατηφορικό μονοπάτι, ο επισκέπτης μπορεί να βρεθεί στον κρατήρα, όπου από μικρές τρύπες, τις «ξεφυσίστρες» εκλύεται το θείο αναδύοντας χαρακτηριστική μυρωδιά στην ατμόσφαιρα. Η θερμική κατάσταση της περιοχής και το γεγονός ότι η τελευταία μαγματική δράση του ηφαιστείου είναι σχετικά πρόσφατη, συντελούν στο χαρακτηρισμό του νησιού ως «κοιμώμενο ενεργό ηφαίστειο».

Εικόνα 31: Ο Κρατήρας Στέφανος (Πηγή: <http://www.rhodes.aegean.gr>)

5 Προτάσεις δράσεων στην κατεύθυνση της αειφορίας

• 1^ο ΠΙΘΑΝΟ ΠΕΔΙΟ – ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΗΦΑΙΣΤΕΙΟΥ

Το ηφαίστειο είναι ικανό να προσελκύσει ποιοτικό τουρισμό (συνεδριακό, επιστημονικό, περιηγητικό). Τουρίστες που θέλουν να δουν το ηφαίστειο σαν αξιοθέατο, αλλά και άτομα που θέλουν να κάνουν κάποια έρευνα γύρω από αυτό. Κάποιες ενδεικτικές ενέργειες που θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην δράση αυτή είναι οι εξής:

- Κατασκευή φιλικών προς το περιβάλλον μονοπατιών, που θα οδηγούν με ασφάλεια τους ενδιαφερόμενους στους κρατήρες.
- Ύπαρξη περιπτέρου που θα διαθέτει φυλλάδια και θα ενημερώνει για την απαραίτητη ένδυση και υπόδηση που θα πρέπει να έχουν οι επισκέπτες για να περιηγηθούν στον χώρο με ασφάλεια.
- Ύπαρξη ειδικά καταρτισμένου ξεναγού για την σωστή ενημέρωση και ξενάγηση των επισκεπτών.
- Προστασία του χώρου από δημοτική αστυνομία.
- Ύπαρξη κάδων απορριμμάτων.
- Απαγόρευση λειτουργίας εστιατορίων – καφετεριών στο χώρο του ηφαιστείου, που θα έχει σαν αποτέλεσμα την υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος.
- Καθορισμένα δρομολόγια λεωφορείου από το Μανδράκι ως το χώρο των κρατήρων.
- Διαφήμιση του ηφαιστειακού χώρου σε αντίστοιχες ημερίδες του εσωτερικού ή του εξωτερικού.
- Επιβολή μικρού αντίτιμου για κάλυψη κάποιων στοιχειωδών εξόδων (π.χ. αστυνόμευσης, δρομολόγια λεωφορείου).
- Διοργάνωση σχετικών επιστημονικών ημερίδων, συνεδρίων που θα συνδυάζονται με την επίσκεψη στον χώρο.
- Μετατροπή του σχολείου του Εμπορείου σε ηφαιστειακό παρατηρητήριο και του σχολείου των Νικειών σε Μουσείο (έχουν ήδη δρομολογηθεί και θα αυξήσουν το ενδιαφέρον των επισκεπτών με συνδυασμένες επισκέψεις).

• **2^ο ΠΙΘΑΝΟ ΠΕΔΙΟ – ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΘΕΡΜΩΝ ΠΗΓΩΝ**

Στην παρουσίαση της υφιστάμενης κατάστασης έγινε σαφές ότι το νησί είναι ευνοημένο από τους ζεστούς γεωλογικούς σχηματισμούς. Ενέργειες που θα μπορούσαν να κάνουν ευκολότερη την πραγματοποίηση της συγκεκριμένης δράσης θα ήταν:

- Αναβάθμιση των ήδη υπαρχόντων κτιριακών μονάδων στους Πάλους (Λουτρά Παντελίδη).
- Αναβάθμιση των δημοτικών ξενώνων του δήμου στο Μανδράκι.
- Λειτουργία μονάδας φυσικοθεραπείας (π.χ. αποκατάσταση μυϊκών παθήσεων).
- Προσφορά ποιοτικών καταλυμάτων για τους λουόμενους όλων των κοινωνικών στρωμάτων.
- Διαφήμιση και προώθηση των παροχών των Λουτρών σε εσωτερικό και εξωτερικό.
- Στελέχωση με εξειδικευμένο προσωπικό.

• **ΆΛΛΕΣ ΠΙΘΑΝΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ**

- Αντικατάσταση και επέκταση του δικτύου αποχέτευσης.
- Βιολογικός καθαρισμός υδατικών αποβλήτων.
- Βελτίωση συγκοινωνιακής επικοινωνίας με τα άλλα νησιά.
- Πρόσληψη προσωπικού στο περιφερειακό πολυδύναμο ιατρείο και κάλυψη των ελλείψεων σε ιατρικό εξοπλισμό. Προτείνεται επίσης η μετεγκατάστασή του σε άλλο κτίριο.
- Βελτίωση υποδομών τουρισμού. Υποδομές για ποιοτικό τουρισμό.
- Πιστοποίηση των τουριστικών καταλυμάτων από τον ΕΟΤ, πιο συχνοί έλεγχοι των αρμόδιων οργάνων.
- Άμεση μελέτη για την αντιμετώπιση των χειμερινών διακοπών ηλεκτρισμού.
- Ενίσχυση αγροτικής και κτηνοτροφικής δραστηριότητας.
- Κίνητρα στους νέους για να μην εγκαταλείψουν το νησί, η να επιστρέψουν μετά από ενδεχόμενες σπουδές σε κάποιο πανεπιστημιακό ή τεχνολογικό ίδρυμα της υπόλοιπης χώρας.
- Κίνητρα για μόνιμη εγκατάσταση ανθρώπινου δυναμικού το οποίο δεν κατάγεται από τη Νίσυρο.

6 Βιβλιογραφία

Βιβλία, Μελέτες, Άρθρα

- Κουμέντος, Ν. «**Τοπική Ιστορία της Νισύρου, Ρωμαϊκά – Βυζαντινά και Νεότερα Χρόνια**», Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Δωδεκανήσου, 1990.
- Μπουζιώτας, Σ. «**Σχέδιο Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοιχτής Πόλης Δήμου Νισύρου**», Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Δωδεκανήσου, Οκτώβριος 2005.
- Νομικού, Π. «**Συμβολή στη Γεωδυναμική των Δωδεκανήσων: Ο υποθαλάσσιος χώρος των νήσων Κω – Νισύρου**», Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2004.
- Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Νοτίου Αιγαίου
- Τ.Ε.Μ.Α.Κ. «**Αφαλάτωση Νισύρου**», Τ.Ε.Μ.Α.Κ., Σεπτέμβριος 2001.
- «**Τουριστικός οδηγός Νισύρου**»

Δικτυακοί Τόποι

- Επίσημος δικτυακός τόπος **Δημαρχείου Νισύρου** (<http://www.nisyros.gr/>).
- Επίσημος δικτυακός τόπος **Υπουργείου Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης** (<http://www.ypes.gr/>).
- Επίσημος δικτυακός τόπος **Υπουργείου Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων** (<http://www.minenv.gr/>).
- Επίσημος δικτυακός τόπος **Μεταλλευτικής και Λατομικής εταιρίας ΛΑΒΑ Α.Ε.** (<http://www.lava.gr/gr/index.html>).
- Επίσημος δικτυακός τόπος **Νομαρχιακής αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου** (<http://195.170.18.133/gspa/>).
- Επίσημος δικτυακός τόπος **Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδας** (<http://www.statistics.gr/>).
- Επίσημος δικτυακός τόπος **Οργανισμού Αντισεισμικού Σχεδιασμού και Προστασίας** (<http://www.oasp.gr/>).

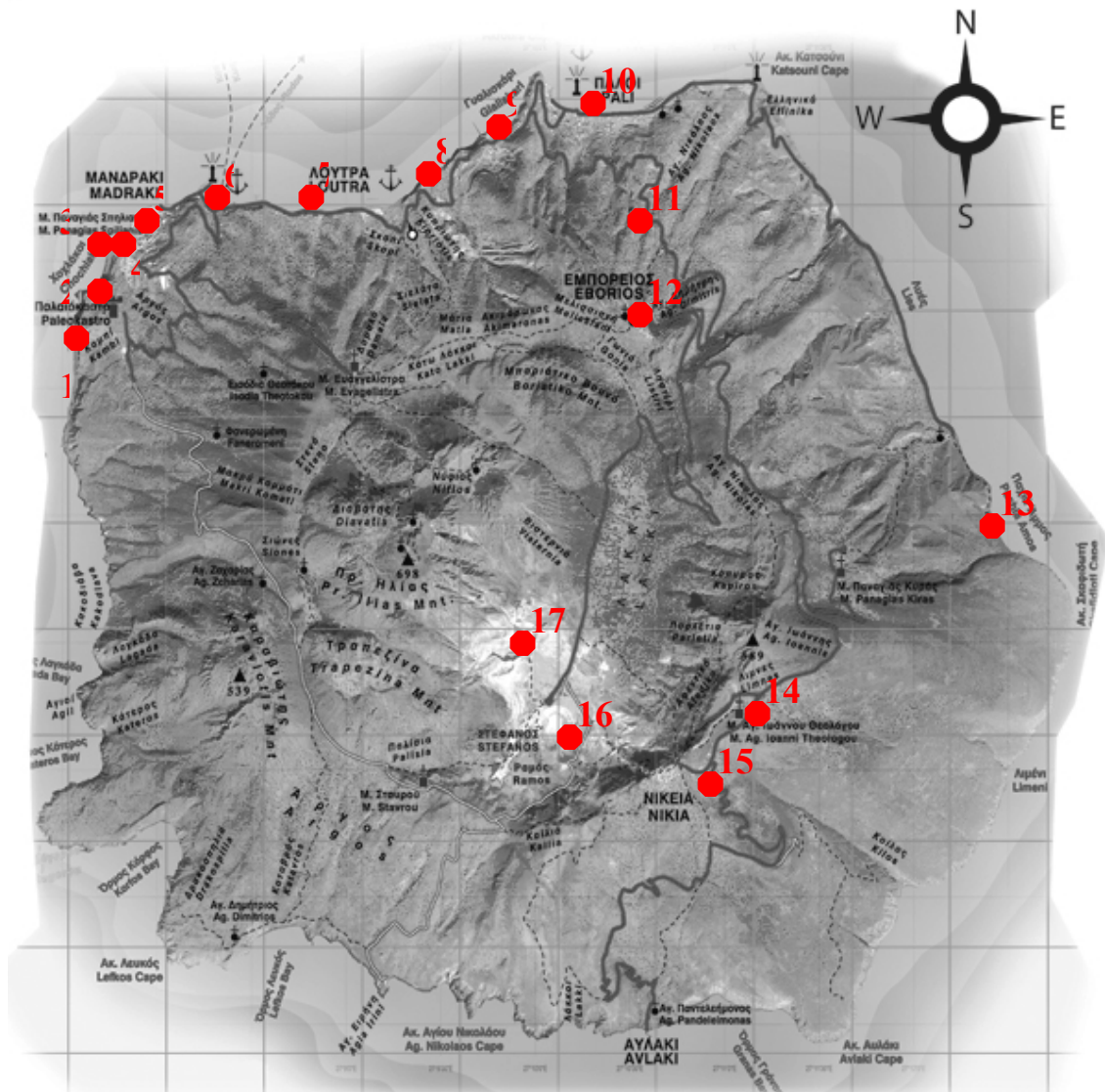
7 Παράρτημα

7.1 Φωτογραφική αποτύπωση του τόπου

Έχει αποδειχθεί ότι είναι εξαιρετικά χρήσιμη η φωτογραφική τεκμηρίωση μίας εργασίας που πραγματοποιείται “in situ”. Παρακάτω παρουσιάζεται ο χάρτης της Νίσυρου.

Δωδεκάνησα (Πηγή: <http://www.diakopes.gr>)

Γενική εικόνα του νησιού.

Παλαιόκαστρο (Θέση 1)

Παραλία Χοχλάκκι (Θέση 2)

Παναγιά Σπηλιανή (Θέση 3)

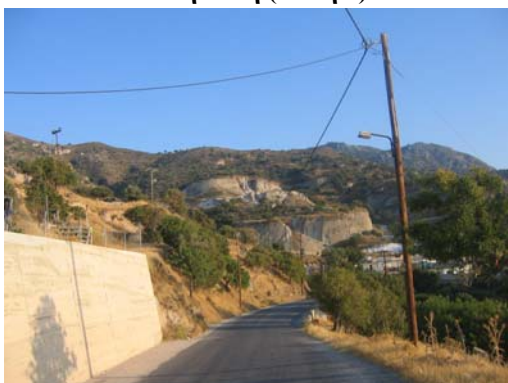
Κάστρο (Θέση 4)

Πανοραμική θέα Μανδρακίου από τη Μονή Σπηλιανή (Θέση 5)

Λιμάνι Νισύρου (Θέση 6)

Κοντά στα Λουτρά (Θέση 7)

Προβλήτα φόρτωσης παλιού λατομείου ελαφόπετρας (Θέση 8)

Εγκαταλελειμμένα σπίτια στη διαδρομή προς του Πάλους (Θέση 9)

Οικισμός Πάλων (Θέση 10)

**Διαδρομή προς Εμπορειό
(Θέση 11)**

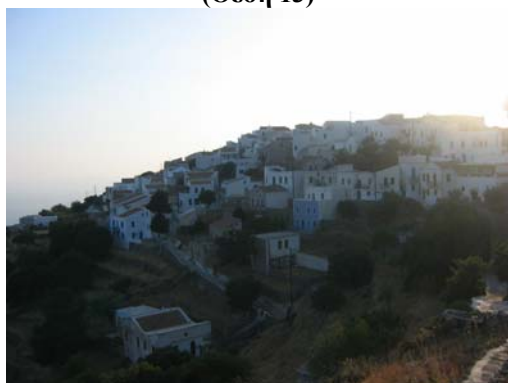
Οικισμός Εμπορειός (Θέση 12)

**Παραλία Παχιά Άμμος
(Θέση 13)**

Άγριο τοπίο Νισύρου (Θέση 14)

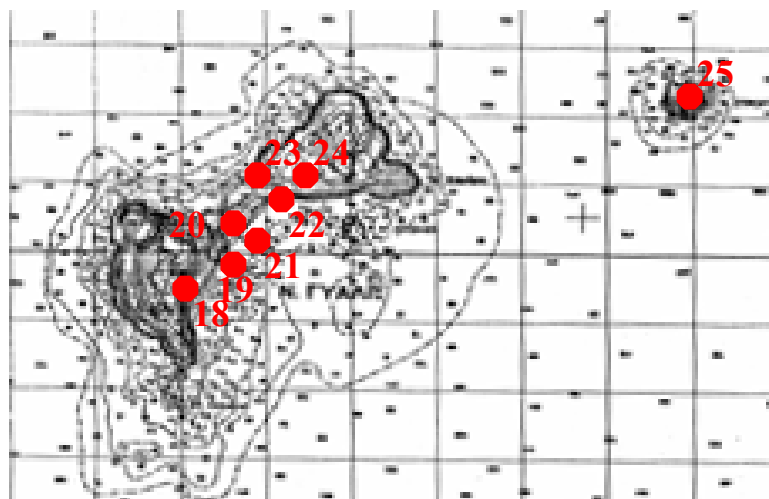
Οικισμός Νικειών (Θέση 15)

Κρατήρας Στέφανος (Θέση 16)

Πανοραμική θέα κρατήρων (Θέση 17)

Νήσοι Γβαλί και Στρογγυλή

Νήσος Γβαλί (Θέση 18)

Εγκαταστάσεις Μεταφοράς ελαφρόπετρας (Θέση 19)

Μη ελεγχόμενη απόθεση απορριμμάτων (Θέση 20)

Ανατολική παραλία Γβαλιού (Θέση 21)

Δυτική παραλία Γυαλιού (Θέση 22)

Απορρίματα (Θέση 23)

Εργατικές κατοικίες (Θέση 24)

Νήσος Στρογγυλή (Θέση 25)

7.2 Ιστορικά στοιχεία Νισύρου

Η ονομασία του νησιού «Νίσυρος», μέχρι σήμερα δεν έχει εξακριβωθεί ιστορικά. Υπάρχουν διάφορες εκδοχές:

1. Ο Διονύσιος ο Πύρρος, Θεσσαλός, αναφέρει πως το νησί πρώτα ονομαζόταν «**Κίσσηρις**» ή «**Κίσσηρος**» και πιθανόν να έγινε αλλαγή του πρώτου γράμματος από «Κ» σε «Ν». Το όνομα αυτό το είχε πάρει από την άφθονη ελαφρόπετρά του που λέγεται «**ακισήρα**» από τους ντόπιους και «**κίσσηρις**» στη γεωλογία.
2. Το όνομα «Νίσυρος», σύμφωνα με τον Πλίνιο, πάρθηκε από το ρήμα «**νέω**» που σημαίνει «**κολυμπώ**» και το ρήμα «**σύρω**».
3. Οι Τούρκοι ονόμαζαν τη Νίσυρο «**Ιντζιρλί**», που σημαίνει «**Συκαλλού**», από τα άφθονα σύκα που παρήγαγε και παράγει το νησί.
4. Ο Στέφανος ο Βυζάντιος αναφέρει πως την παλιά εποχή το νησί ονομαζότανε «**Πορφυρίς**». Το όνομα αυτό το πήρε από τους Φοίνικες που είχαν εγκατασταθεί εκεί τον 13^ο αιώνα π.Χ. Οι Φοίνικες ψάρευαν την πορφύρα από τις γύρω θάλασσες του νησιού και την διέθεται στην αγορά και στο εμπόριο της Μεσογείου. Με το υγρό της πορφύρας κατάλληλα κατεργασμένο, έβαφαν τους χιτώνες των Ρωμαίων. Με αυτό το υγρό έβαφαν τα ρούχα τους και οι Νισύριες. Η παραδοσιακή φορεσιά της Νισύρου είναι πορφυρή.
5. Ο Χ.Ι. Παπαχριστοδούλου, στη μελέτη του για τη Νίσυρο, αναφέρει πως το όνομα «Νίσυρος» ανήκει στην ομάδα των Αιγαιακών τοπωνυμίων που έχουν καταλήξεις σε –ύρος ή –ιρος, όπως το Κάμιρος, το Ατάβυρος, ονόματα δοσμένα από την εποχή του Αιγαίου πολιτισμού, πολλά χρόνια πριν από την παρουσία των Φοινίκων στο Αιγαίο.

Η μυθολογία αναφέρει ότι η Νίσυρος δημιουργήθηκε όταν ο Ποσειδών κατεδίωκε έναν γίγαντα, τον Πολυβώτη, **ο οποίος είχε νικήσει, νωρίτερα, τον Δία, έσπασε με την** τρίαίνα του κομμάτι από την Κω και το έριξε επάνω του. Έτσι, δημιουργήθηκε από το βλήμα η Νίσυρος και έχει από κάτω της τον γίγαντα. Για το λόγο αυτό το νησί τρέμει ακόμα και σήμερα από τον τιμωρημένο γίγαντα.

Σύμφωνα με μια παραλλαγή του μύθου του Πολυβώτη, η συμπλοκή διεξάγεται ανάμεσα στον Ήφαιστο και τον γίγαντα Πορφυρίωνα.

Χωρίς να υπάρχει σαφής προσδιορισμός της χρονολογικής περιόδου, η σειρά που οι λαοί κατοίκησαν τη Νίσυρο είναι οι Τελχίνες, οι Πελαγοί, οι Κάρες, οι Κρήτες και οι

Φοίνικες.

Την **4^η χιλιετηρίδα π.Χ. (4.000-3.000 π.Χ.)** ξεκίνησαν πολλοί λαοί από την ανατολή και αφού εγκαταστάθηκαν στα νησιωτικά συμπλέγματα του Αιγαίου Κρήτη και Κυκλάδες, δημιούργησαν τον Κυκλαδικό πολιτισμό. Περί το **3.000 π.Χ.**, στη Ρόδο, την Κω, την Κάλυμνο, τη Νίσυρο και σε άλλα νησιά σχηματίζονται οι πρώτοι και μόνιμοι οικισμοί. Οι νέοι άποικοι δημιουργούν μεταξύ τους σχέσεις εμπορικές και πνευματικές. Για την ασφάλειά τους ιδρύουν εμπορικά κέντρα και φυλάκια ελέγχου. Πρώτος προελληνικός λαός που κατοίκησε στη Νίσυρο είναι οι Πελασγοί. Μετά τους Πελασγούς, στη Νίσυρο κατοίκησαν οι Κάρες. Στα μέσα της **3ης χιλιετηρίδας**, οι Κάρες άρχισαν να παρακμάζουν. Ήρθαν σε σύγκρουση με τους Κρήτες και υποτάχθηκαν. Όλα τα σημερινά Δωδεκάνησα καταλήφθηκαν και κατοικήθηκαν από τους Κρήτες. Η άνθιση του Μινωικού πολιτισμού στη διάρκεια της μεσο-μινωικής εποχής (**2100-1600 π.Χ.**), είχε ιδιαίτερη επίδραση στη Νίσυρο μέχρι την υστερο-μινωική εποχή (**1600-1150 π.Χ.**). Οι πρώτοι ανταγωνιστές των Κρητών ήταν οι Φοίνικες, οι οποίοι κάνουν την εγκατάστασή τους στη Νίσυρο στα **1500-800 π.Χ.** για πρώτη φορά. Μετά τον Τρωικό πόλεμο γίνεται και δεύτερη εγκατάσταση των Φοινίκων στη Νίσυρο, κάτω από διαφορετικές, όμως, ιστορικές συνθήκες (Κουμέντος, 1999). **Τον 7ο αιώνα π.Χ.** η Νίσυρος, μαζί με άλλα παραλιακά νησιά της Μικράς Ασίας και άλλες πόλεις, υποτάσσεται στο βασιλιά της Λυδίας, Γύγη. Στα **546 π.Χ.**, η Νίσυρος, η Χίος, η Λέσβος και άλλα νησιά αναγνωρίζουν την περσική κυριαρχία. Έξι χρόνια αργότερα, το νησί αποδεσμεύεται από την κυριαρχία των Περσών. Στα **478 π.Χ.**, η Νίσυρος μετέχει, με άλλα νησιά της Δωδεκανήσου, στη Συμμαχία της Δήλου, που προώθησαν οι Αθηναίοι, ενώ, ένα χρόνο αργότερα, η Νίσυρος μετέχει στην Αθηναϊκή Συμμαχία, ως ενεργό μέλος, με φόρους εξαιρετικά υψηλούς. Στα **431 έως 404 π.Χ.**, οι Νισύριοι, ως σύμμαχοι των Αθηναίων, πολεμούν τους Πελοποννησίους στο γνωστό ομώνυμο πόλεμο. Οι Νισύριοι, το **411 π.Χ.**, αποχωρούν από την Αθηναϊκή Συμμαχία. Τον ίδιο χρόνο κλονίζεται το νησί από σεισμική δόνηση, που πλήττει και την Κω. Παράλληλα εγκαθίστανται στη Νίσυρο πολλοί Ρόδιοι και Κώοι, με τις οικογένειές τους. Στα **371 π.Χ.** η Νίσυρος επανεντάσσεται στην Αθηναϊκή Συμμαχία.

334 π.Χ.: Η Νίσυρος με τα γύρω νησιά διεκδικείται από τον Μ. Αλέξανδρο, ενώ δέκα χρόνια αργότερα το νησί διοικείται από τον Λυσίμαχο, που απέστειλε ο Αντίγονος έπειτα από το θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου. Για δύο περίπου χρόνια, από το **333 έως το 332 π.Χ.**, η Νίσυρος φαίνεται να ανήκει στην Ομοσπονδία της Κορίνθου. Στα **329 π.Χ.**, ο Λυσίμαχος φονεύεται από τους Νισύριους, απαλλάσσοντας τον τόπο από την πεντάχρονη τυραννία. Στα **197 π.Χ.** οι Νισύριοι κυριαρχούνται από τους Ρωμαίους και αποκτούν την εύνοια της Ρωμα-

ϊκής Συγκλήτου, απαλλάσσοντας το νησί από φορολογία.

Η Νίσυρος, στα **305 μ.Χ.** παύει να αποτελεί τμήμα της Ασιανής Διοίκησης, με την παραίτηση του Ρωμαίου αυτοκράτορα Διοκλητιανού, η οποία περιλαμβάνει και άλλα νησιά καθώς κι ολόκληρη τη Μικρασία, ενώ στα **330 μ.Χ.** η Νίσυρος μαζί με άλλα νησιά του δωδεκανησιακού συμπλέγματος, εντάσσεται στην ηγεσία του Μεγάλου Κωνσταντίνου, που καθιερώνει την Κωνσταντινούπολη πρωτεύουσα του κράτους.

Στα **411 μ.Χ.** καταστροφικός σεισμός με επίκεντρο την Κω προξενεί ζημιές και στο Παλαιόκαστρο Νισύρου. Στα **469 μ.Χ.** το νησί της Νισύρου πλήττεται ξανά από σεισμική δόνηση, που δημιουργεί εδαφικές ανακατατάξεις και ζημιές στα γύρω νησιά. Έξη χρόνια αργότερα η Νίσυρος προσαρτάται στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, ενώ στα **515 μ.Χ.** το νησί δέχεται νεότερη σεισμική δόνηση, με αξιοσημείωτες ζημιές. Στα **554 μ.Χ.** καταγράφεται σεισμική δόνηση, η οποία καταστρέφει προπάντων αρκετά παλαιοχριστιανικά μνημεία του νησιού. Στα **653 μ.Χ.** η Νίσυρος περιέρχεται στις προσταγές του Χαλίφη της Συρίας Οπαμάν, έπειτα από ολική επικράτηση των ναυτικών δυνάμεων του Σύριου κυβερνήτη Μουαουίγια.

Στα **700 π.Χ.** η Νίσυρος λεηλατείται από Σαρακηνούς, Αλγερίους, Άραβες και άλλους πειρατές, ενώ στα **1089** η Νίσυρος κυριεύεται από τους Σελτζούκους, ενέργεια που δέχεται και η Ρόδος. Το **1204** το νησί προσαρτάται στο βυζαντινό κράτος και ανήκει στο "Θέμα της Σάμου". Στο τέλος του **13^{ου} αιώνα**, το νησί περιέρχεται στην κυριαρχία των Βενετών. Στα **1310** το νησί καταπατείται από τους Ιωαννίτες Ιππότες, ενώ πέντε χρόνια αργότερα καταλαμβάνεται ολοκληρωτικά από το Τάγμα των Ιωαννιτών Ιπποτών. Στα **1455** εισβάλλει στο νησί τουρκικός στόλος με ναύαρχο τον Χαμζά Μπέη. Κυριαρχεί ολοκληρωτικά, λεηλατεί, καταστρέφει και αποκεφαλίζει αρκετούς Νισύριους, ενώ στέλνει σε εξορία τους «αντιστασιακούς». Δύο χρόνια αργότερα, ναυτική δύναμη από 60 τουρκικά πλοία προσεγγίζει τις ακτές του νησιού, βάζει φωτιά στους αγρούς και κατασφάζει όσους βρίσκονται έξω από τα τείχη (ίσως του Μανδρακίου). Στα **1471** τουρκική ναυτική δύναμη, αδυνατεί να καταλάβει το κάστρο του Μανδρακίου και από εκδίκηση θανατώνει ζώα, ξεριζώνει αμπέλια κ.λ.π. Στα **1522**, υποτάσσεται και η Νίσυρος – σχεδόν ταυτόχρονα με τη Ρόδο, στους Τούρκους ναυάρχους του Σουλεϊμάν Α' του Μεγαλοπρεπή, ενώ ένα χρόνο αργότερα το νησί περιέρχεται ολοκληρωτικά στην κυριαρχία των Τούρκων.

Στα **1821** οι Νισύριοι επαναστατούν, ενταγμένοι στη ναυτική δύναμη του Μιαούλη συμμετέχοντας στη ναυμαχία του Γέροντα. Δύο χρόνια αργότερα απελευθερώνεται η Νίσυρος μαζί με άλλα νησιά (εκτός της Ρόδου και Κω) και εντάσσεται στην Προσωρινή

Διοίκηση Ελλάδος. Στα **1871** εκδηλώνεται μεγάλη υδροθερμική έκρηξη στο ηφαίστειο της Νισύρου, ενώ δύο χρόνια αργότερα, διαδοχικές σεισμικές δονήσεις πλήττουν το νησί και μάλιστα διευρύνεται ο κρατήρας Αλέξανδρος. τις **12 Μαΐου του 1912**, η Νίσυρος με τα άλλα νησιά της Δωδεκανήσου περιέρχονται στην κατοχή των Ιταλών. Το νησί προσέγγισαν το θωρηκτό "Ρώμα" και το αντιτορπιλικό "Ζέφυρος". Στις **3 Φεβρουαρίου 1913** του επόμενου έτους το νησί επαναστατεί και υψώνει την ελληνική σημαία, αλλά τελικά το κίνημα αποτυγχάνει.

Τον **Νοέμβριο του 1943** καταρρέει η ιταλική κατοχή, έπειτα από επίθεση Άγγλων καταδρομέων, ενώ έντεκα μήνες αργότερα αποχωρούν οι Γερμανοί από το νησί και καταφτάνει Άγγλος αξιωματικός ως διπλωματικός και υπεύθυνος πολιτικών υποθέσεων. Οι Νισύριοι απολαμβάνουν την πρώτη ημέρα της ελευθερίας τους, έπειτα από 640 χρόνια σκλαβιάς. Σε συγκέντρωση των κατοίκων στην πλατεία της Ηλικιωμένης, διαβάζεται το ενωτικό ψήφισμα με την Μητέρα Ελλάδα. Τον **Μάρτιο του 1947** ανυψώνεται ανεμπόδιστα στο δημαρχιακό μέγαρο του νησιού, η ελληνική σημαία, ενώ τον Ιανουάριο του επόμενου έτους εκδίδεται Βασιλικό Διάταγμα για την προσάρτηση της Δωδεκανήσου με την Ελλάδα. Δύο μήνες αργότερα πραγματοποιείται επίσημα η ενσωμάτωση με τη μητέρα Ελλάδα. Το **1953** συντελείται ισχυρός σεισμός στο νησί που καταστρέφει πολλά σπίτια και προκαλεί κι άλλες μεγάλες ζημιές.

7.3 Το πρόγραμμα αξιοποίησης του γεωθερμικού πεδίου της Νισύρου από τη ΔΕΗ

Μετά την πραγματοποίηση ενός ολοκληρωμένου ερευνητικού προγράμματος, η ΔΕΗ προχώρησε την περίοδο 1982–1983 στην κατασκευή δύο ερευνητικών γεωτρήσεων στην περιοχή του ηφαιστείου, οι οποίες απέδειξαν την ύπαρξη ενός πλούσιου γεωθερμικού πεδίου με θερμοκρασίες κατάλληλες για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Ακολούθησαν, το 1990–1991, τεχνικοοικονομικές μελέτες από εξειδικευμένη Ευρωπαϊκή Κοινοπραξία (MERZ–DAL), οι οποίες απέδειξαν ότι το πεδίο προσφέρεται και οικονομικά για αξιοποίηση. Η ΔΕΗ, κατόπιν τούτων, πρότεινε τη δημιουργία μιας γεωθερμικής ηλεκτροπαραγωγικής μονάδας 10 MW στο νότιο τμήμα του νησιού.

Ανάμεσα στα αντισταθμιστικά οφέλη που υποσχότανε η ΔΕΗ στους κατοίκους του νησιού, ήταν η δημιουργία θέσεων εργασίας και η βελτίωση της συγκοινωνίας και επικοινωνίας της Νισύρου με την υπόλοιπη Ελλάδα και το εξωτερικό. Αλλά επιπλέον, υποσχόταν δημογραφική έκρηξη και οικονομική ανάπτυξη «Ο πληθυσμός του νησιού θα διπλασιαστεί τα επόμενα 15 χρόνια και το συνολικό ετήσιο εισόδημά του θα αυξηθεί περισσότερο από 1 δισ.» (ΔΕΗ «Νίσυρος. Αξιοποίηση της Γεωθερμικής Ενέργειας»). Στις διατυπωμένες ανησυχίες για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις του έργου, η επιχείρηση απαντούσε πως «οι ατμοσφαιρικές εκπομπές [υδρόθειο] από την προτεινόμενη Μονάδα θα είναι σχετικά μικρές, παρόλο που ενδεχομένως η οσμή του υδρόθειου θα είναι αισθητή, όπως συμβαίνει και σήμερα μέσα στο ηφαίστειο» («Περίληψη περιβαλλοντικής μελέτης γεωθερμοηλεκτρικού έργου στη Νίσυρο», Απρίλιος 1991, σ.4).

Οι καθησυχαστικοί τόνοι επεκτείνονται και σε ζητήματα αισθητικής: «οι εναέριες γραμμές μεταφοράς της ηλεκτρικής ενέργειας θα στηρίζονται σε ξύλινους στύλους και δεν θα ενοχλούν οπτικά». Όσοι, τέλος, ανησυχούν για τις επιπτώσεις που θα έχουν όλα αυτά στις προσπάθειες για ανάπτυξη ενός φυσιολατρικού τουρισμού στο νησί, διαβεβαιώνονται ότι χάρη στο εργοστάσιο «θα δημιουργηθεί τουριστικό ενδιαφέρον για την γεωθερμική εκμετάλλευση, όπως ακριβώς συμβαίνει στις άλλες γεωθερμικές περιοχές του κόσμου, με αποτέλεσμα την αύξηση του τουριστικού κύματος υψηλής στάθμης.

Παρόλες όμως τις διαβεβαιώσεις, ορισμένοι από τους κατοίκους παρέμεναν αμετάπειστοι στην προοπτική ενός τέτοιου έργου. Κύρια επιχειρήματα που ενίσχυαν την αρνητική τους στάση, πέρα από τη δυσφορία τους για την καταστροφή του μισού περίπου αρχαίου μονοπατιού του νησιού από τις μπουλντόζες κατά τα πειραματικά έργα του 1991 και

την πληροφόρησή τους για την αποτυχία του αντίστοιχου αναπτυξιακού εγχειρήματος της ΔΕΗ στη Μήλο, αποτέλεσε και η διαρροή ενός ενημερωτικού–εισηγητικού σημειώματος του Τμήματος Γεωθερμικού Δυναμικού του Υπουργείου Βιομηχανίας που αφορούσε στο συγκεκριμένο θέμα (Αθήνα 9.9. 1992, αρ.πρωτ. Δ9/Β/Φ162/23411). Το έγγραφο δεν περιοριζόταν στην υπενθύμιση ότι «ανθρώπινη επέμβαση σε φυσικά συστήματα με ευαίσθητες ισορροπίες, όπως είναι τα συστήματα ενεργών ηφαιστειακών τόξων, μπορεί να έχει απρόβλεπτη εξέλιξη» (σ.7) κι ότι «η Νίσυρος ανήκει σε ηφαιστειογενή ζώνη υψηλής ενθαλπίας και θεωρείται ένα από τα δύο πλέον επικίνδυνα ενεργά ηφαιστειακά οικοδομήματα στη χώρα μας (το δεύτερο είναι της Σαντορίνης)» (σ.5), αλλά κυριολεκτικά έκρουε τον κώδωνα του κινδύνου:

- «Η συστολή από την ψύξη του ταμιευτήρα μπορεί να δημιουργήσει φυσικοχημική ανισορροπία και ενεργοποίηση του ηφαιστείου ως και σεισμικά φαινόμενα» (σ.7).
- «Όσο περισσότερο υπέρθερμος είναι ο γεωθερμικός ταμιευτήρας τόσο τα φαινόμενα συστολής από την ψύξη του είναι εντονότερα και τόσο μεγαλύτερος είναι ο κίνδυνος έκλυσης τεκτονικής ενέργειας από την επαναδιευθέτηση των ισορροπιών σε βάθος. Επισημαίνουμε ότι οι προκαταρκτικές εργασίες έδειξαν ότι ο ΓΘ ταμιευτήρας της Νισύρου είναι αρκετά υπέρθερμος» (σ.9).

Τέλος, το υπηρεσιακό σημείωμα διέψευδε σαφώς τους ισχυρισμούς για επένδυση με μακροχρόνια προοπτική, αλλά για εντελώς βραχυπρόθεσμη εκμετάλλευση του νησιού: «Η συνεχής άντληση της θερμικής ενέργειας από τον υπέρθερμο ταμιευτήρα, έστω και αν γίνεται επανεισαγωγή των γεωθερμικών ρευστών, δημιουργεί σταδιακά ψύξη αυτού. Πρακτική εφαρμογή του ανωτέρω είχαμε στο Larderello της γειτονικής μας Ιταλίας, όπου τα γεωθερμικά πηγάδια γεωθερμικής ενέργειας διατηρούσαν το ωφέλιμο φορτίο νερού και θερμοκρασίας για 10 μόνο χρόνια. Έχοντας υπόψη ότι η Ελλάδα και η Ιταλία ανήκουν γεωλογικά στην Αλπική Ορογένεση, υπάρχει πιθανότητα τα παραγωγικά γεωθερμικά πηγάδια στη Νίσυρο να έχουν ενδεχομένως, με πλήρη εκμετάλλευση του γεωθερμοενεργειακού τους δυναμικού, την ίδια περίπου ηλικία ζωής, 10 περίπου έτη, και μετά να χρειασθεί να δημιουργηθούν νέα πηγάδια με νέες γεωτρήσεις. Τούτο είναι σημαντικό δεδομένο και γίνεται σημαντικότερο εάν αναλογισθεί κανείς ότι η Νίσυρος είναι ένα μικρό κατοικημένο νησί και δεν υπάρχει η πολυτέλεια επεκτατικής γεωτρητικής γεωθερμικής δραστηριότητας» (σ.6).

Υστερα από ενημέρωση του ΟΤΑ του νησιού από τον προϊστάμενο της Διεύθυνσης Εναλλακτικών Μορφών Ενέργειας της ΔΕΗ για τα σχέδια της εταιρείας (16.2.96), η

προώθηση του έργου μπήκε στην τελική της φάση – το ίδιο όμως και οι αντιδράσεις της πλειοψηφίας των κατοίκων. Τη διαχείριση του ζητήματος ανέλαβε το Συμβούλιο Περιοχής του νησιού – αρμόδιο, σύμφωνα με το άρθρο 214 του νέου Δημοτικού και Κοινοτικού Κώδικα, για «το σχεδιασμό και τον προγραμματισμό της ανάπτυξης της περιοχής του» και ταυτόχρονα εντεταλμένο να «μεριμνά για την προστασία του περιβάλλοντος σε θέματα διακοινοτικής σημασίας» – που, στις 12.3.96 αποφασίζει τη διενέργεια δημοψηφίσματος μεταξύ των κατοίκων.

Μετά από πολλές περιπέτειες και έντονες αντιπαραθέσεις, το δημοψήφισμα αποφασίζεται να γίνει την **Κυριακή 11 Μαΐου 1997**, με βάση τους εκλογικούς καταλόγους και κάτω από την επίβλεψη του Δικηγορικού Συλλόγου της Κω. Το Σ.Π. δεσμεύτηκε να υιοθετήσει ως δική του θέση την απόφαση της κάλπης, εφόσον η συμμετοχή ξεπερνούσε τα 300 άτομα. Την παραμονή της ψηφοφορίας, ωστόσο, οι υποστηρικτές του έργου κάλεσαν τον πληθυσμό σε αποχή, με αφορμή ψήφισμα τριών συλλόγων Νισυρίων της Ρόδου κατά του εργοστασίου και επικαλούμενοι το ενδεχόμενο "μεταφοράς ψηφοφόρων" (ο Μορφωτικός – Πολιτιστικός Εξωραϊστικός Σύλλογος Νισύρου, που σήκωσε και το βάρος της αντίθεσης στη ΔΕΗ, μιλούσε απεναντίας για προσπάθεια «ελέγχου με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο εκείνων των ψηφοφόρων που εκβίαζαν»). Παρόλα αυτά, η συμμετοχή έφτασε τα 302 άτομα (επί συνόλου 512 εγγεγραμμένων – μόνιμων κατοίκων του νησιού), εκ των οποίων 16 ετεροδημότες. **Η νίκη του "όχι" ήταν σαρωτική: 270 ψήφοι (89%) κατά του εργοστασίου έναντι μόλις 32 υπέρ.** Η απόφαση αυτή επηρέασε σημαντικά την εξέλιξη του έργου το οποίο έχει πλέον παγώσει και τείνει να εγκαταλειφθεί.

7.4 Αρχαιολογικοί χώροι και λαογραφικά στοιχεία Νισύρου

Για το νησί της Νισύρου υπάρχουν θεσμοθετημένα οι παρακάτω αρχαιολογικές ζώνες προστασίας και κηρυγμένα μνημεία:

1. Ο αρχαιολογικός χώρος Μανδρακίου, ο οποίος περιλαμβάνει το αρχαίο τείχος στο Παλαιόκαστρο, τα αρχαία νεκροταφεία στις περιοχές Καμπί και Αϊ – Γιάννη, τ
2. ην περιοχή του αρχαίου λιμένος και λείψανα υστερορωμαϊκής περιόδου στη θέση του σύγχρονου οικισμού του Μανδρακίου, το Κάστρο της Ιπποτοκρατίας, το Μοναστήρι της Παναγίας της Σπηλιανής, λείψανα παλαιοχριστιανικών βασιλικών στις θέσεις Κήποι, το νεκροταφείο, το Σκαλί, το Δημοτικό Ξενώνα, τον λόφο Κριό και την περιοχή Δάλι(ΦΕΚ 1137 Β'/12-9-2000).
3. Ο αρχαιολογικός χώρος Πάλων Νισύρου, ο οποίος περιλαμβάνει τα ερείπια Ρωμαϊκών Θερών στον οικισμό των Πάλων, ένα μονόχωρο βυζαντινό ναΐδριο, το ναΐδριο του Αγίου Φωκά και λείψανα παλαιοχριστιανικής βασιλικής, λείψανα ελληνιστικού οικισμού στη θέση «Ελληνικά» και ερείπια τρίκλιτης βασιλικής στην περιοχή Λυές. (ΦΕΚ 1137 Β'/12-9-2000)
4. Ο αρχαιολογικός χώρος του Άργους, ο οποίος περιλαμβάνει λείψανα αρχαίας εγκατάστασης και το μοναστήρι του Σταυρού, όπου διατηρούνται ερείπια χριστιανικού ναού. (ΦΕΚ 1137 Β'/12-9-2000)
5. Ολόκληρο το νησί Γυαλί της Νισύρου. (ΦΕΚ 322 Β'/8-6-1983)
6. Μεμονωμένα μεσαιωνικά μνημεία, τα οποία αναφέρονται στο υπ. αριθμ. 5419 έγγραφο της 4ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. (ΦΕΚ 153 Α'/28-6-2002)
7. Μεμονωμένα νεότερα μνημεία, τα οποία αναφέρονται στο υπ. αριθμ. 738 έγγραφο της Υπηρεσίας Νεότερων Μνημείων και Τεχνικών Έργων Δωδεκανήσου. Στο ίδιο έγγραφο αναφέρονται και τα αντίστοιχα ΦΕΚ που ισχύουν για το κάθε μνημείο.
8. Επίσης, το Μανδράκι, ο Εμπορειός, οι Πάλιοι και τα Νικειά της Νισύρου έχουν χαρακτηριστεί Ιστορικοί Διατηρητέοι Τόποι (άρθρο 52 του Ν1469/1950 & Υπουργική Απόφαση 1018/45813/24-6-81, ΦΕΚ 455/Β/3-8-81).

Παναγιά Σπηλιανή
(Πηγή: www.nisyros.gr)

Κάστρο
(Πηγή: www.nisyros.gr)

Ο οικισμός του Μανδρακίου

Η οικοδομική δραστηριότητα και οι ανασκαφικές έρευνες που έγιναν πρόσφατα στη θέση του Μανδρακίου έδειξαν ότι η σημερινή πρωτεύουσα του νησιού είναι κτισμένη πάνω από ένα αρχαίο οικισμό.

Ο οικισμός αποτελείται από μερικές βασικές θέσεις – περιοχές, που οργανώνονται γύρω από ένα κέντρο που συνήθως είναι πλατεία ή δρόμος. Στον οικισμό αυτό συναντάμε ολόκληρη την ιστορική εξέλιξη του Νισύρικου σπιτιού, τόσο στη μορφή όσο και στη λειτουργία του. Τα σπίτια είναι δίπατα και σπάνια τρίπατα με επίπεδη στέγη, κολλημένα το ένα δίπλα στο άλλο σε σκαλωτή διάταξη. Τα απότομα ανηφορικά δρομάκια (καλντερίμια) με σειρές από σκαλοπάτια και η έντονη κλιμακωτή διάταξη των σπιτιών οφείλεται στη μορφολογία του εδάφους.

Το Μανδράκι παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ιστορία της δωδεκανησιακής αρχιτεκτονικής. Χαρακτηριστικό της αρχιτεκτονικής του οικισμού είναι τα κτίσματα σε μορφές απλοϊκές ή περίτεχνες. Παλαιότερα οι δρόμοι του οικισμού ήταν χοχλακόστρωτοι. Τα σπίτια είναι κτισμένα με διπλές πέτρες και χώμα. Οι πόρτες και τα παράθυρα είναι στενόμακρα και τα μπαλκόνια ξύλινα. Το δάπεδο του ισογείου είναι βοτσαλόστρωτο ή πλακόστρωτο. Οι εσωτερικές σκάλες που οδηγούν στον όροφο είναι κτισμένες με πέτρες και χώμα. Σήμερα σώζονται λίγα από αυτά τα σπίτια.

Παράλληλα με τα σπίτια, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι τέσσερις ανεμόμυλοι, οι δύο ερειπωμένοι. Χαρακτηριστικά κτίρια βιομηχανικής αρχιτεκτονικής, από τα λίγα που σώζονται σήμερα, στενά συνδεδεμένα με τις μνήμες των κατοίκων και μάρτυρες της κοινωνικής και οικονομικής ιστορίας του τόπου.

Παραδοσιακό σπίτι Νισύρου του Νίκου Χαρτοφύλλη

Παραδοσιακό σπίτι Νισύρου του Νίκου Χαρτοφύλλη

Ο οικισμός του Εμπορείου

Χαρακτηριστικό του οικισμού, που οφείλεται στη μορφολογία του εδάφους, είναι τα απότομα ανηφορικά δρομάκια (καλντερίμια) με σειρές από σκαλοπάτια και η έντονα κλιμακωτή διάταξη των σπιτιών. Στον Εμπορείο παρατηρούμε επίσης μια μεγάλη ποικιλία λύσεων στα σπίτια με βάση την κυβική νησιωτική αρχιτεκτονική με ιδιαίτερη ευαισθησία και λεπτότητα στις λεπτομέρειες.

Ο οικισμός των Νικειών

Χαρακτηριστικό της αρχιτεκτονικής του οικισμού είναι τα νεοκλασικά στοιχεία που συναντάμε συχνά στα κτίσματα με μορφές απλοϊκές ή περίτεχνες. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον στα Νικειά παρουσιάζει η «χοχλακόστρωτη» πλατεία του χωριού με τα ωραιότατα λαϊκά σχέδια. Μαζί με τον οικισμό χαρακτηρίζεται ως ιστορικός διατηρητέος τόπος και το σύνολο των αγροτικών κατοικιών (σπηλάδια), που βρίσκονται γύρω από τα Νικειά με ζώνη προστασίας 100 μέτρα γύρω από τις κατοικίες αυτές.

Ο οικισμός των Πάλων

Ο οικισμός απλώνεται κατά μήκος του λιμανιού και της παραλίας με μια γραμμική προέκταση προς τα μέσα, δεξιά και αριστερά του κεντρικού δρόμου που μας οδηγεί στο χωριό. Τα σπίτια του οικισμού είναι απλά, ισόγειοι κύβοι και δίπατα σπίτια με απλοϊκά νεοκλασικίζοντα στοιχεία.

Οικισμός Πάλων
(Πηγή: www.nisyros.gr)

Οικισμός Πάλων
(Πηγή: www.dpgr.gr)

Γυαλί

Πάνω στη νησίδα Γυαλί σώζονται τμήματα εκτεταμένης κατοίκησης που χρονολογούνται κατά τη νεότερη νεολιθική περίοδο (4500 – 3200 π.Χ.). Αποκαλύφθηκαν αρχιτεκτονικά λείψανα, χυτήρια χαλκού και νεκροταφείο.

Το αρχαίο λιμάνι της Νισύρου

Η οικοδομική δραστηριότητα στη θέση της σημερινής πρωτεύουσας του νησιού έφερε στο φως μεγάλο αριθμό λειψάνων του αρχαίου λιμανιού της Νισύρου, που βρίσκονται στις σημερινές θέσεις «Λίμνες» και «Κήπου». Το λιμάνι προσχώθηκε (πριν αιώνες) από άμμο της θάλασσας και χώμα που κύλησε από ψηλά.

Την άποψη αυτή μαρτυρούν οι μόλοι και τα λείψανα καϊκιών που βρέθηκαν σε οικόπεδα της περιοχής. Τη μεγαλύτερη μαρτυρία αποτελεί ένας αρχαίος κυματοθραύστης, που ξεκινά από τον αρχαίο αναλημματικό τοίχο του Αϊ – Σάββα και σβήνει πάνω από το Πιαούλι. Αποτελείται από δύο ή τρεις ακατέργαστους ογκόλιθους από ηφαιστειακή μαύρη πέτρα, με προσανατολισμό ΝΑ – ΒΔ, μέρος του οποίου σώζεται μέχρι σήμερα. Από μια εκτίμηση που έγινε, ο αρχαίος κυματοθραύστης δείχνει να έχει 400μ. μήκος, 3 – 6μ. ύψος και 3 – 5μ. πλάτος. Το μεγαλύτερο τμήμα του κυματοθραύστη καταστράφηκε για να διαμορφωθεί η Πλατεία Ηρώου, να περάσουν οι σύγχρονοι δρόμοι και να κτιστούν σπίτια.

Τα λείψανα του λιμανιού που βρέθηκαν στην περιοχή δείχνουν ότι το αρχαίο λιμάνι θα πρέπει να ήταν σε πλάτος 130μ., σε μήκος 400μ., όσο και ο κυματοθραύστης, και το βάθος της θάλασσας στη βόρεια και βορειοδυτική μεριά του λιμανιού θα πρέπει να ήταν 2 – 3μ.. Η διακοπή των ογκόλιθων του κυματοθραύστη στη θέση «Πετινί» και η διαμόρφωση του χώρου μας δείχνουν ότι εδώ θα πρέπει να ήταν ένα από τα στόμια του λιμανιού.

Το 1957, όταν κατέστρεψαν ένα τμήμα του κυματοθραύστη για να περάσει ο σύγχρονος δρόμος του Αϊ – Σάββα – Ηλικιωμένης, βρέθηκαν εκατοντάδες κιλά μολύβι πάνω στους ογκόλιθους άγνωστης χρησιμότητας. Το 1988, σε ερευνητικές τομές που έγιναν στην πάνω μεριά του οικοπέδου του ΟΤΕ στη θέση του Αϊ – Νικόλα, βρέθηκε κάτω από το σημερινό κτίριο ένας μόλος του λιμανιού κτισμένος με ογκώδεις τετράγωνες μαύρες ηφαιστειακές πέτρες από τραχύτη, με προσανατολισμό από Βορρά προς Νότο.

Στην αρχαία εποχή τρία ήταν τα πιο σπουδαία και γνωστά οχυρωματικά και αμυντικά έργα, που προστάτευαν τους Νισύριους από τις εχθρικές εισβολές. Και τα τρία είναι προομηρικής εποχής, φέρουν σημάδια της πελασγικής τεχνοτροπίας και είναι τα ακόλουθα:

Το Παλαιόκαστρο – Ακρόπολη, Αρχαία Πόλη

Το Παλιόκαστρο, όπως το λένε οι ντόπιοι, είναι η ακρόπολη της αρχαίας πόλης χτισμένη με μεγάλες ορθογώνιες και τραπεζιόσχημες μαύρες πέτρες. Είναι χτισμένο πάνω σε λόφο, προς τη νοτιοδυτική μεριά του Μανδρακίου και δεσπόζει σε όλη την περιφέρεια.

Μέσα στο κάστρο υπάρχουν πλατώματα που συγκρατούνται με αναλημματικούς τοίχους και ανήκουν σε ιδιώτες. Μέχρι τον πόλεμο γινόντουσαν συστηματικές καλλιέργειες δημητριακών ενώ υπήρχαν ακόμα και αμπέλια. Μετά τον πόλεμο οι καλλιέργειες σταμάτησαν, η βλάστηση είναι ασήμαντη, ενώ έχει γίνει σημαντική καταστροφή από τα ζώα που βόσκουν εκεί. Είναι βέβαιο ότι σε αυτό το χώρο βρίσκεται η αρχαία πόλη του Παλαιόκαστρου, το κέντρο του σημαντικότερου αρχαιολογικού χώρου του Μανδρακίου. Μέχρι σήμερα δεν έχει γίνει αρχαιολογική έρευνα. Η ανυπαρξία κτιρίων μπορεί να αποδοθεί στους ανθρώπους της περιοχής – οι οποίοι χρησιμοποίησαν τα οικοδομικά υλικά για να κτίσουν σπίτια, στάβλους και αναλημματικούς τοίχους – και στη μεγάλη διάβρωση που έχει υποστεί ο χώρος. Ενώ τα μάρμαρα της αρχαίας πόλης και της παλαιοχριστιανικής βασιλικής μεταφέρθηκαν από ντόπιους στο Κάτερος κατά τη διάρκεια του πολέμου και έγιναν ασβέστης.

Παρ' όλα αυτά, δυτικά της πόλης, πάνω στο πλάτωμα του αρχαίου λατομικού χώρου, διακρίνονται τρία ορθογώνια λαξεύματα διαστάσεων 0,16μ. x 0,14μ. ύψος και βάθος 0,10μ. που έχουν χρησιμοποιηθεί σαν θεμελίωση. Δίπλα υπάρχουν λαξεύματα μεγάλου κύκλου, το περίγραμμα του οποίου διακρίνεται από μονόπετρες που έχουν τοποθετηθεί γύρω από τον κύκλο, αγνώστου χρησιμότητας. Σε απόσταση λίγων μέτρων βρίσκεται υπόλειμμα λατομείου, επιφανειακού φρεατίου σε πορώπετρα στα τοιχώματα του οποίου σώζεται επένδυση με κουρασάνι που χρησίμευε σαν δεξαμενή νερού, διαστάσεων 0,63μ. – 0,50μ. και ύψους 1μ..

Δίπλα υπάρχουν αρχαίο οικοδομικό υλικό και μάρμαρα, τα οποία προέρχονται από κτίρια ή άλλες κατασκευές.

Σε ψηλότερα πλατώματα φαίνονται τοίχοι κτιρίων, μάρμαρα, πλήθος κεραμικών και στέρνες, τα οποία δείχνουν πως στην περιοχή υπήρχαν κτίρια. Σε διάφορα άλλα σημεία βρέθηκαν κατασκευές αγνώστου χρησιμότητας, πλήθος κεραμικά διαφόρων εποχών, λείψανα κτιρίων, διάφορες σπηλαιώδεις κατασκευές, λαξευμένες κόγχες μέσα σε σπηλιές, στέρνες, ψηφιδωτά δάπεδα.

Αρχαιολογικός χώρος

Παλαιόκαστρο

Το κάστρο του Άργους

Όπως αναφέρει ο Ηρόδοτος, η Νίσυρος είχε δωρικό πληθυσμό από Επιδαύριους. Το Άργος στην νοτιοδυτική πλευρά του νησιού, ήταν η πέμπτη πόλη των Αργείων που κτίσθηκε μετά τα Τρωικά και είχε το κάστρο της και την ακρόπολη της στο ύψωμα του λόφου “Σταυρός”. Το φρούριο που σήμερα ελάχιστα μέρη του σώζονται, ανήκει στην ίδια ιστορική περίοδο του Παλαιόκαστρου στο Μανδράκι και πάνω στα απομεινάρια του κτίσθηκε το μοναστηριακό συγκρότημα του “Σταυρού”. Οι φρουκτωροί από τους πύργους έλεγχαν την ανοικτή θάλασσα του Άργους, επικοινωνούσαν με την περιοχή “Ελληνικά” και με τους αρχαίους οικισμούς Νικειά και Εμπορειό.

Το κάστρο του Κατέρου

Η λέξη «Κάτερος» προέρχεται από το «κάτεργον» που σημαίνει κάτεργα, φυλακή. Κάτω από το βουνό Καραβιώτης στη δυτική πλευρά του νησιού βρίσκονται τα ερείπια του κάστρου. Το κύριο ενδιαφέρον της περιοχής αποτελούν οι τέσσερις πύργοι που σώζονται σε μεγάλο ύψος. Ο ένας είναι τοποθετημένος στο ψηλότερο σημείο και από τον οποίο η θέση έχει πάρει το όνομα «Πύργου».

Το κτίσμα το χρησιμοποίησαν πολλοί σαν οχυρό, ακόμα και σαν χώρο διαμονής. Αποτελείται από ορθογώνια κάτοψη. Οι τοίχοι του σώζονται σε ύψος 2,50 μέτρων και μήκος 7,50μ. Είναι κτισμένοι με μεγάλες ηφαιστειακές πέτρες. Πρόκειται για τετράπλευρο σχεδόν χώρο που σχηματίζεται σε δύο μέρη από μικρό εγκάρσιο τοίχο συνολικού πλάτους 6,85μ. και μήκους 7,50μ. που απολήγει στα βορειοανατολικά σε τετράγωνο οχυρό μήκους 4μ. Στο οχυρό πρέπει να ανήκει και η στέρνα με την ποτίστρα για το πότισμα των ζώων και τις ανάγκες των κατοίκων.

Τα αναλημματικά τοιχία που υπάρχουν στην περιοχή πιθανόν να έχουν παλιότερη προέλευση και να συνδέονται με τα ελληνιστικά λείψανα που υπάρχουν εδώ. Η λέξη «κεραμική» που υπάρχει στην περιφέρεια και ο αρχαίος κτιστός τετράγωνος τάφος με τα κτερίσματα που βρέθηκε εδώ, δείχνουν περιορισμένη χρήση του χώρου που γινόταν από κτηνοτρόφους και ψαράδες, εποχικά ή περιοδικά. Ένας ακόμη πύργος (φυλάκιο) βρίσκεται στον κάβο του Κατέρου. Ο χώρος είναι βραχώδης, απότομος και καλύπτεται από πυκνή βλάστηση. Το κτίσμα έχει κατά προσέγγιση, διαστάσεις 3,50μ. μήκος, 3μ. πλάτος και 2,50μ. ύψος. Είναι καλοκτισμένο με μεγάλες ηφαιστειακές πέτρες.

Κάστρα

Κάστρα

Στην ίδια θέση υπάρχουν ακόμη δύο κτίσματα, η έρευνα των οποίων είναι δύσκολη λόγω της πυκνής βλάστησης που καλύπτει την περιοχή. Ο τρόπος με τον οποίο κτίστηκαν και τα υλικά τα οποία χρησιμοποιήθηκαν δείχνουν ότι τα οχυρά είναι της ίδιας εποχής με τους πύργους που βρίσκονται στο ψηλότερο σημείο που αναφέραμε και έχουν σχέση μεταξύ τους. Οι πέτρες που υπάρχουν μέσα και έξω από τα κτίσματα δείχνουν ότι αυτά θα πρέπει να είχαν μεγάλο ύψος.

Ο λόγος για τον οποίο κτίστηκαν οι πύργοι (φυλάκια) στον κάβο του Κατέρου ήταν να ελέγχουν τη γύρω από αυτούς θαλάσσια περιοχή, πιθανόν όμως χρησίμευσαν και σαν τόπος

κατοικίας των ψαράδων και κτηνοτρόφων της περιοχής. Οι φύλακες των πύργων, οι «φρυκτωροί», επικοινωνούσαν – ανάβοντας συνθηματικές φωτιές, «φρυκτωρίες» – με τους φύλακες των Πύργων των απέναντι νησίδων Κανδελεύσας, Παχειάς και Πυργούσας.

Νησίδες Περγούσα, Παχειά και Στρογγυλή

Στις νησίδες Περγούσα, Παχειά και Στρογγυλή, οι οποίες βρίσκονται ελάχιστα ναυτικά μίλια από τη Νίσυρο, βρέθηκαν ερείπια αρχαίων αμυντικών πύργων.

Καμπί

Το Καμπί βρίσκεται σε μια απόσταση 500μ. περίπου νοτιοδυτικά της πόλης του Μανδρακίου. Αρχίζει από τα Στενά και τελειώνει πιο πάνω από τους Πορούς. Η περιοχή αποτελείται από πλατώματα που συγκρατούνται με αναλημματικούς τοίχους. Το κύριο ενδιαφέρον της θέσης είναι το νεκροταφείο της πόλης της αρχαίας ακρόπολης, του Παλιόκαστρου.

Το νεκροταφείο έχει «εξερευνηθεί» από τους ανθρώπους της περιοχής πολλά χρόνια πριν τον πόλεμο, ψάχνοντας κυρίως για χρυσό. Για αυτό πολλοί τάφοι του νεκροταφείου με τα κτερίσματα βρίσκονται σπασμένοι «εν καταχώσει», ενώ τα μάρμαρα της περιοχής – βάσεις, στήλες κλπ. – μεταφέρθηκαν από ντόπιους στο Κάτερος με καΐκι κατά τη διάρκεια του πολέμου και έγιναν ασβέστης. Το υλικό των τάφων – ταφόπετρες, πιθάρια – το χρησιμοποίησαν για να κατασκευάσουν στέρνες, στάβλους ακόμα και σπίτια.

Στην περιοχή έχουν βρεθεί πλήθινι τάφοι, δύο θολωτοί με εσωτερική επένδυση από λευκό κονίαμα και κόγχες στις πλευρές, τάφοι του 5ου αιώνα π.Χ. έως της Ελληνιστικής περιόδου, κτιστοί τάφοι, καθώς και αντικείμενα όπως ένα μεγάλο τεμάχιο πήλινου ειδωλίου, τεμάχιο πολύμυξου λύχνου, μια μικρή φιάλη από ερυθρό καθαρό πήλο, μια ανάγλυφη βάση με μορφές, ένας βωμός, ενεπίγραφες βάσεις, ταφόπετρες, διάσπαρτα όστρακα και άλλα πολλά.

Στενά

Η θέση Στενά βρίσκεται βορειοδυτικά του Παλιόκαστρου. Περικλείεται από το μονοπάτι που οδηγεί προς το Άργος, το βορειοδυτικό και δυτικό τοίχο του Παλαιόκαστρου και το Καμπί. Αποτελείται από κλιμακωτά στενόμακρα πλατώματα (τάβλες), που συγκρατούνται με αναλημματικούς τοίχους (βαστάδια). Το κύριο ενδιαφέρον της θέσης είναι το πλούσιο σε ευρήματα και μάρμαρα νεκροταφείο.

Σε επιφανειακή έρευνα στην περιοχή έχουν εντοπιστεί μεγάλος αριθμός μαρμάρων, συλημένοι κτιστοί τάφοι, πλήθος από κομμάτια ταφικών πίθων, όστρακα κλασικής εποχής κλπ. Έχουν επίσης βρεθεί ενεπίγραφες βάσεις από λευκό και γκρίζο μάρμαρο και πλήθος από όστρακα ελληνιστικής και κλασικής εποχής.

Το πλούσιο νεκροταφείο των Στενών είναι σύγχρονο με αυτό που ερευνήθηκε στη θέση Καμπί το 1968. Ανήκουν και τα δύο στο ίδιο νεκροταφείο, το νεκροταφείο της αρχαίας πόλης του Παλιόκαστρου.

Μασουρωτός – Αϊ-Γρηγόρης ή Γληόρης

Οι θέσεις Μασουρωτός και Αϊ – Γληόρης βρίσκονται σε μια απόσταση 900μ. από το Παλιόκαστρο. Αποτελούνται από πλατώματα που συγκροτούνται με αναλημματικούς τοίχους.

Το κύριο ενδιαφέρον των θέσεων είναι το αρχαίο νεκροταφείο και τα λείψανα του οικισμού. Στις παραπάνω θέσεις βρέθηκαν δεκάδες κτιστοί και πλίθινοι τάφοι, που έχουν συληθεί από τους ανθρώπους της περιοχής πριν τον πόλεμο. Σε κάποιους από τους τάφους είχαν βρεθεί κτερίσματα, δύο μονωτά κύπελλα της πρωτοχάλκινης περιόδου, μια πρόχους καθώς και ένα τμήμα κορμού μαρμάρινου, γυμνής ανδρικής μορφής. Στην περιοχή ακόμη βρέθηκαν πλήθος μαρμάρων και οστράκων διαφόρων εποχών.

Όλα δείχνουν ότι στις παραπάνω περιοχές υπήρχε ένας κτηνοτροφικός οικισμός με μεγάλη δραστηριότητα, που άνηκε στην πόλη του Παλιόκαστρου.

Λιμενάρι – Μουλούδι – Σκάλα

Το Λιμενάρι βρίσκεται σε μια απόσταση 2,5χλμ. περίπου ανατολικά της πόλης του Μανδρακίου, απέναντι από το Γυαλί. Διακρίνεται σε ανισοϋψείς πλατειές κισσηρούχες λωρίδες. Στα βόρεια υπάρχουν απότομες ακτές με χαραδρώσεις. Το έδαφος αποτελείται από ηφαιστειακά πετρώματα και κυρίως ελαφρόπετρα. Πιο πάνω βρίσκονται οι θέσεις Μουλούδι, Σκάλα, Αγία Κυριακή. Το κύριο ενδιαφέρον των θέσεων είναι τα αρχαία διαφόρων εποχών που βρίσκονται κυρίως στο Λιμενάρι και τη γύρω περιοχή.

Τα αρχαία έχουν διαταραχθεί από την εκμετάλλευση της κίσσηρης που δεν άφησε ίχνος σε ορισμένα σημεία. Στην περιοχή βρέθηκαν μέσα σε σπήλαια μεγάλα βαθιά ανοιχτά σφαιρικά αγγεία. Επίσης έχουν βρεθεί μια βάση με κοιλιά, άβαφο αγγείο, μια βάση μυροδοχείου με την κοιλιά, ενώ στην περιοχή υπάρχουν πολλά όστρακα διαφόρων εποχών. Τέλος, στην ανατολική περιοχή της Λινούρας, πάνω από την ακτή στη στροφή του δρόμου,

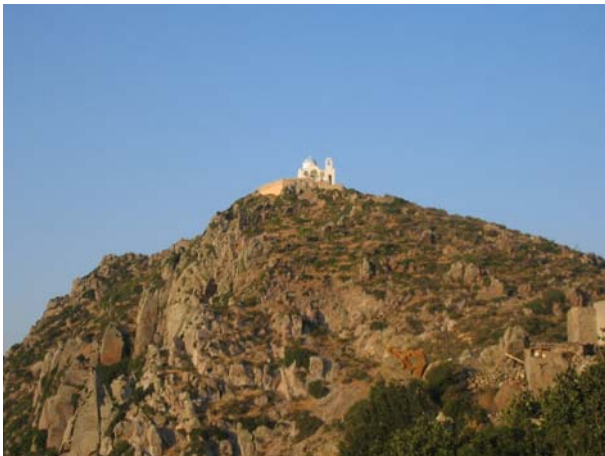

βρέθηκαν καύσεις – ταφές με κτερίσματα μέσα στα κισσηρούχα στρώματα, που δεν άφησε ίχνος στο σημείο εκείνο η εκμετάλλευση της κίσσηρης.

Αϊ-Γιάννης – Αγία Παρασκευή – Αγία Τριάδα – Δάλι

Πάνω από το Μανδράκι υψώνεται ο λόφος του Αϊ-Γιάννη με τις τοποθεσίες Αϊ-Γιάννη, Αγία Παρασκευή, Αγία Τριάδα και Δάλι. Αποτελείται από πλατώματα που συγκρατούνται με αναλημματικούς τοίχους. Σε αυτές τις θέσεις εκτείνεται το αρχαϊκό νεκροταφείο αλλά και η ακρόπολη των κλασικών και ελληνοιστικών χρόνων. Τα αρχαία έχουν διαταραχθεί από τους ανθρώπους της περιοχής πολλά χρόνια πριν τον πόλεμο. Στην περιοχή υπάρχουν ακόμη μέχρι σήμερα πολλοί κτιστοί συλημένοι τάφοι διαταραγμένοι, μέσα σε μεγάλους λάκκους, κοιλιές από πλίθινους τάφους και πλήθος μαρμάρων κτισμένων στους αναλημματικούς τοίχους των κτημάτων στις εκκλησίες και στους στάβλους.

Στην περιοχή της Αγίας Τριάδας υπάρχει και μια μικρή εκκλησία, στολισμένη με τοιχογραφίες παλαιότερης εποχής από του Αρμά και των Σιώνων, ίσως του 15^{ου} αιώνα. Αξίζει να αναφερθεί πως την εκκλησία αυτή την έφεραν στο φως τα παιδιά του σχολείου με επικεφαλής το δάσκαλο Εμμανουήλ Γ. Σακελλαρίδη, σε μια εκδρομή το 1965. Μέχρι τότε καμιά αξία δεν έδειχνε πως είχε ο σχεδόν ερειπωμένος και χωμένος στα αγριόκλαδα ναός.

Εξωκλήσι

Εκκλησία στο λιμάνι

Περιστερώνας

Η θέση αποτελείται από στενόμακρα ημικυκλικά πλατώματα που καταλήγουν σε ρεματιά. Στο πάνω μέρος της ρεματιάς, ένα τμήμα του αναλημματικού τοίχου που γωνιάζει αποτελείται από ακατέργαστους ογκόλιθους από ηφαιστειακή πέτρα. Το ανάλημμα έχει μήκος 25μ. και ύψος 3,50μ. περίπου, προφανώς για να συγκρατεί καλύτερα το υπερκείμενο βάρος της γωνίας, με αποτέλεσμα να υπάρχει μια μνημειώδης εμφάνιση. Πάνω από τον τοίχο,

σε μικρή απόσταση υπάρχει σωρός από πέτρες εκ πρώτης όψεως αδικαιολόγητες.

Το πλήθος των οστράκων που υπάρχει στην περιοχή δείχνει την έντονη παρουσία ανθρώπων κατά τους κλασικούς χρόνους. Στη νότια πλευρά βρίσκεται ερειπωμένο εκκλησάκι με λείψανα αρχαίου οικοδομικού υλικού και μαρμάρων.

Ρωμαϊκές θέρμες

Αυτές βρίσκονται στην Παναγία Θερμιανή κοντά στους Πάλους. Επίσης η Νίσυρος έχει έντονη βυζαντινή παρουσία με παλαιοχριστιανικές βασιλικές και με εξωκλήσια διάσπαρτα σε όλο το νησί με περίφημες τοιχογραφίες, που παρουσιάζουν ιδιαίτερο αρχαιολογικό και τουριστικό ενδιαφέρον. Η προσπέλαση σε αρκετά από αυτά τα εξωκλήσια αυτά γίνεται από γραφικά λιθόστρωτα μονοπάτια.

Μοναστήρι της Παναγίας της Σπηλιανής

Η Μονή της Παναγίας της Σπηλιανής βρίσκεται στο βορειοδυτικό άκρο του Μανδρακίου, σε ένα πανοραμικό ανάγλυφο που φαντάζει ψηλά σαν ακρόπολη, όπως βρίσκεται χτισμένη εν μέρει σε σπηλαιώδη φυσική κοιλότητα στην κορυφή απόκρημνου βράχου σε ύψος πάνω από 40μ. από τη θάλασσα. Στο ανέβασμα της Μονής υπάρχουν 180 σκαλιά. Από εκεί κατεβαίνει ο επισκέπτης άλλα 40 για να φτάσει στον κύριο χώρο του Ναού. Η Μονή είναι κλεισμένη από τη μεριά της στεριάς με ένα Ενετικό φρούριο χτισμένο πριν από τη Μονή το 1315. Στην κορυφή του ίδιου υψώματος διατηρούνται και λείψανα από το αρχαίο τείχος.

Είσοδος Μοναστηριού

Θαυματουργή Εικόνα Παναγίας Σπηλιανής

Παράθυρο Μοναστηριού

Η ονομασία της Μονής προέρχεται επειδή είναι χτισμένη σε σπήλαιο. Είναι πολύ

πιθανόν το σπήλαιο αυτό να χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως κατοικία και ύστερα ως λατρευτικός χώρος ήδη κατά την προϊστορική εποχή. Κατά την παράδοση, ο ναός χτίστηκε εκεί, γύρω στα 1400 μ.Χ., για τον εξής λόγο: *Κάποιος πολίτης ενώ περνούσε από μια παραλιακή οδό είδε σε ένα βράχο φως. Πλησίασε και πάνω στο βράχο όπου ερχόταν το φως είδε μια εικόνα της Παναγίας. Το μέρος αυτό ονομάζεται μέχρι σήμερα Βρετού, δηλαδή ο τόπος που βρέθηκε. Πήρε λοιπόν την εικόνα και την τοποθέτησε, μετά από σύμφωνη γνώμη των συμπολιτών του και των ιερέων, στο ναό της πόλης Ποταμίτισσα. Την επόμενη μέρα έκπληκτοι οι κάτοικοι αντελήφθησαν ότι η εικόνα έλειπε. Όλοι ανησύχησαν και άρχισαν να υποπτεύονται όλους τους πιθανούς δράστες. Οι υποψίες όμως διαλύθηκαν, όταν ήρθε ο ιδιοκτήτης του σπηλαίου και έντρομος τους πληροφόρησε ότι η εικόνα βρίσκεται μέσα στο σπήλαιό του. Μετά από αυτό το γεγονός αποφάσισαν να χτίσουν στο σημείο αυτό ναό, όπου τοποθετήθηκε η μικρή αυτή εικόνα, η οποία – πάλι κατά την παράδοση – βρίσκεται μέσα στην παλάμη του αριστερού χεριού της μεγάλης επάργυρης εικόνας της Παναγίας.*

Η ύπαρξη της Ιεράς Μονής Παναγίας Σπηλιανής γίνεται γνωστή από το 1600 μ.Χ., όπως μας πληροφορεί ο Μ. Γεδεών, στις επιστολές δε της εποχής εκείνης υπάρχει σφραγίδα που φέρνει την υπογραφή «*Παναγία Σπηλιανή η Νισυριά. Πρόσδεξε δεήσεις των σων δούλων*». Η Ιερά Μονή Παναγία Σπηλιανή έγινε ξακουστή και ισχυρή στην πορεία του χρόνου. Επί Τουρκοκρατίας εκδίδει χάρτινα νομίσματα με ελληνικά γράμματα «*Καλόν τω φέροντι, παράδες δέκα*», για τις συναλλαγές των κατοίκων. Η Μονή και οι Δήμοι της Νισύρου συμμετέχουν στην Γενική Συνέλευση της επαναστατημένης Ελλάδας, την 14η Μαρτίου 1823, με εκπρόσωπο το δήμαρχο του νησιού, Γεώργιο Παύλου, ο οποίος προσφέρει στο ταμείο του Γένους το ποσό των 2.750 γροσιών και σχετικό έγγραφο στο οποίο εικονίζεται η Παναγία η Σπηλιανή.

Πιθανώς κατά την παλαιοχριστιανική εποχή (5^{ος} – 6^{ος} αιώνας μ.Χ) το παλαιό σπήλαιο στο Μανδράκι της Νισύρου διαμορφώθηκε σε χριστιανικό ναό της Παναγίας, όπως μαρτυρείται, μεταξύ άλλων και από την ύπαρξη σε αυτό μαρμάρινων αρχιτεκτονικών μελών των παλαιοχριστιανικών χρόνων. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται και κυλινδρικοί, αρράβδωτοι κίονες από φαιόχρωμο μάρμαρο.

Περί τα τέλη του 11^{ου} ή στις αρχές του 12^{ου} αιώνα μ.Χ. ο ναός αυτός ανακαινίστηκε. Τότε εσχηματίστησαν δύο κλίτη, από τα οποία το μεν βόρειο αφιερώθηκε στην Κοίμηση της Θεοτόκου, το δε νότιο στην μνήμη του Αγίου Ιερομάρτυρος Χαραλάμπους. Επίσης κατασκευάστηκε μαρμάρινο τέμπλο, με περίτεχνο ανάγλυφο διάκοσμο, το οποίο

τοποθετήθηκε στο κλίτος της Παναγίας και παρέμεινε στη θέση αυτή μέχρι το έτος 1725μ.Χ., οπότε αντικαταστάθηκε από το και σήμερα διατηρούμενο άριστης ποιότητας ξυλόγλυπτο τέμπλο, ενώ το παλαιό μαρμάρινο τέμπλο τοποθετήθηκε μεταξύ του κυρίως ναού και του νάρθηκα του Καθολικού.

Το ύψωμα, πάνω στο οποίο ευρίσκεται η Μονή της Παναγίας της Σπηλιανής, οχυρώθηκε για πρώτη φορά κατά τον 4^ο αιώνα π.Χ., όταν κατασκευάστηκε σε αυτό ισχυρό τείχος, κτισμένο κατά το ισόδομο σύστημα και το οποίο επικοινωνούσε με το φρούριο του Παλιοκάστρου Νισύρου και του οποίου τμήματα διατηρούνται μέχρι σήμερα.

Κατά την Ιπποτοκρατία (1308 – 1522 μ.Χ) ιδρύθηκε επί των ερειπίων της οχυρώσεως της κλασικής εποχής ισχυρό φρούριο, το οποίο διατηρείται κατά το μεγαλύτερο αυτού μέρος μέχρι σήμερα. Στις εξωτερικές επιφάνειες των τοίχων αυτού είναι εντοιχισμένα ιπποτικά οικόσημα.

Περί το έτος 1400 μ.Χ. ιδρύθηκε στη θέση αυτή η Ιερά Μονή της Παναγίας της Σπηλιανής, ως Καθολικό της οποίας χρησίμευσε ο προϋπάρχων ναός της Παναγίας. Δίπλα από το Καθολικό ηγέρθησαν τα εξής κτίσματα: το Ηγουμενείο, η Βιβλιοθήκη, τα Κελλιά και οι λοιποί βοηθητικοί χώροι, οι οποίοι ήταν απαραίτητοι για τη λειτουργία της Μονής. Στη Μονή διατηρείται η παλαιά, ιστορική και θαυματουργός εικόνα της Παναγίας, η οποία συνδέεται με πλήθος παραδόσεων, θρύλων, ιστορικών περιστατικών και θαυμάτων.

Ταξίαρχης

Μέσα στο κάστρο και στο ψηλότερο μέρος του χωριού Εμπορειός σαν αιώνιος φρουρός στέκεται η εκκλησία των Ταξιαρχών. Εξωτερικά είναι τόσο περιποιημένη που δίνει την εντύπωση καινούριας εκκλησίας. Στο εσωτερικό της όμως οι τοιχογραφίες παραπέμπουν στα τέλη του 13^{ου} με αρχές 14^{ου} αιώνα. Μια πέτρινη σκάλα οδηγεί μέσα στο κάστρο του χωριού, όπου βρίσκεται ο ναός αυτός. Οι περισσότερες τοιχογραφίες είναι φθαρμένες. Σε καλύτερη κατάσταση βρίσκονται οι τοιχογραφίες της κόγχης του ιερού. Στο δάπεδο υπάρχει μωσαϊκό από εγχώρια στρογγυλά πετραδάκια.

Παναγιά Φανερωμένη

Βρίσκεται στην περιοχή Καρδιά και χρονολογείται από τον 13^ο αιώνα. Από αυτό το εκκλησάκι έχουν μεταφερθεί κίονες για την κατασκευή του καμπαναριού της Παναγίας Σπηλιανής. Είναι βασιλική σταυροειδής με τρούλο και μόνο μικρά τμήματα του ιερού σώζονται.

Το Μοναστήρι της Κυράς

Η Ιερά Μονή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, της επιλεγόμενης Κυράς στον Εμπορειό Νισύρου, χτισμένη σε λόφο 500μ., κοντά στο ηφαίστειο και με πανοραμική θέα, φέρει την αρχή από το ομώνυμο μοναστήρι της Κυράς Παναγιάς το οποίο βρίσκεται στο Απέρι της Καρπάθου. Για το λόγο αυτό οι κάτοικοι του Εμπορειού αποκαλούν την Κυρά και μέχρι σήμερα Καρπαθιά. Η παράδοση αναφέρει ότι κατά τον 16ο αιώνα εστάλη από το καρπάθικο μοναστήρι της Κυράς Παναγιάς στην Κωνσταντινούπολη ένα μικρό εικόνισμα της Κοιμήσεως της Θεοτόκου για να αργυρωθεί. Κατά την επιστροφή, το καράβι συνάντησε μεγάλη τρικυμία και βυθίστηκε. Η θάλασσα έβγαλε το εικόνισμα σε μια περιοχή της Νισύρου που ακόμα και σήμερα ονομάζεται λαγκαδάκι της Παναγιάς. Εκεί βρέθηκε από μια γυναίκα που μαζί με το ανήλικο παιδί της πήγε στη θάλασσα για να γλυκάνει λουμπούνια. Κατά την επιστροφή της στο Εμπορειό, κουρασμένη και διψασμένη κάθισε να ξαποστάσει εκεί που βρίσκεται σήμερα η πηγή. Τότε είδε όραμα την Παναγία να την προστάζει να καθαρίσει τις πέτρες και τα χαλίκια από ένα μέρος. Κι όταν πραγματικά το έκανε φανερώθηκε το κοίλωμα της πηγής. Ως ένδειξη ευγνωμοσύνης και ευλάβειας οι κάτοικοι του Εμπορειού έχτισαν μοναστήρι.

Μεταβυζαντινό ναυάγιο στον όρμο Λευκού

Το Φεβρουάριο του 2000, κατά την διάρκεια ερευνητικού προγράμματος της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων με το Ελληνικό Κέντρο Θαλασσιών Ερευνών (τότε Ε.Κ.Θ.Ε.) με σκοπό τη χαρτογράφηση θαλασσιών περιοχών του Νομού Δωδεκανήσου, εντοπίστηκε ναυάγιο στον όρμο Λευκό, (περιοχή «Θειάφια»), στη νότια πλευρά της Νισύρου. Το ναυάγιο βρίσκεται σε βάθος 40 – 41μ. και σε απόσταση περίπου 250μ. από τη βραχώδη ακτή του νησιού.

Το φορτίο του ναυαγίου αποτελείται από εφυαλωμένα πινάκια (πιάτα) τύπου Γσανάκ – Καλέ, με προέλευση τις ασιατικές ακτές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Υπολογίζεται πως ο αριθμός των πινακίων ξεπερνά τις 4.000, παρόλο που θεωρείται σίγουρο πως ο αρχικός αριθμός πρέπει να ήταν κατά πολύ μεγαλύτερος. Δυστυχώς, η εικόνα του ναυαγίου φανερώνει έντονη αρχαιοκαπηλική δραστηριότητα. Συνολικά μετρήθηκαν εβδομήντα ένα πινάκια. Το κεραμεικό υλικό του ναυαγίου, μπορεί να διακριθεί, με γνώμονα τα σχήματα και τον διάκοσμό του, σε τρεις τύπους.

Παρατηρήθηκαν επίσης ολιγάριθμα μικρά χρηστικά αγγεία, άσχετα του φορτίου, ενώ

λίγα μέτρα μακρύτερα του ναυαγίου, εντοπίστηκε μια άγκυρα, που πιθανότατα αποτελεί μέρος του ίδιου συνόλου. Το ενδεχόμενο ανεύρεσης τμημάτων του πλοίου, δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί εντελώς, με δεδομένο ότι η περιοχή κάτω από τον κύριο όγκο του φορτίου παραμένει ανεξερεύνητη και μόνον ενδεχόμενη ανασκαφική προσπάθεια θα μπορούσε να προσφέρει σαφή συμπεράσματα. Ωστόσο, η σύσταση και η μορφολογία του βυθού της περιοχής, σε συνδυασμό με την βεβαιωμένη λεηλασία του ναυαγίου, δεν αφήνουν πολλές ελπίδες για παρόμοια ευρήματα.

Η Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων, στα πλαίσια της αποτελεσματικότερης προστασίας του ευρήματος, εισηγήθηκε τον χαρακτηρισμό του ναυαγίου ως ιστορικού και διατηρητέου μνημείου και τη θαλάσσια περιοχή του όρμου Λευκού ως περιβάλλοντα χώρο προστασίας του. Η σχετική Απόφαση του Υπουργείου Πολιτισμού (Φεβρουάριος 2001), περιέβαλε με νομοθετική προστασία το εύρημα, αποσκοπώντας στη διαφύλαξή του από περαιτέρω καταστροφή.

Τον Ιούνιο του 2001, ο κλιμάκιο της ΕΕΑ επέστρεψε στο χώρο του ναυαγίου, στα πλαίσια ερευνητικού προγράμματος συνεργασίας της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων με το Μ.Ι.Τ. (Τεχνολογικό Ινστιτούτο Μασαχουσέτης Η.Π.Α.), με σκοπό την εφαρμογή και χρήση αυτόνομων υποβρυχίων οχημάτων στην αρχαιολογική έρευνα. Ήταν η πρώτη φορά που χρησιμοποιήθηκε παρόμοια τεχνολογία στην υποβρύχια αρχαιολογική έρευνα στην Ελλάδα και τα αποτελέσματα κρίνονται ως ιδιαίτερα ικανοποιητικά.

Η πλέον πρόσφατη αυτοψία του κλιμακίου της ΕΕΑ στον όρμο Λευκού, στη θαλάσσια περιοχή του ναυαγίου, διενεργήθηκε τον Ιούλιο του 2003 και είχε σαν σκοπό τον έλεγχο της κατάστασης του ευρήματος, καθώς και τη διενέργεια φωτογράφισης και βιντεοσκόπησής του. Διαπιστώθηκε, δυστυχώς, ότι το ναυάγιο έχει επιπλέον διαταραχθεί από την εποχή του εντοπισμού του. Η συνεχιζόμενη συστηματική λεηλασία του ναυαγίου επιβεβαιώθηκε λίγους μήνες αργότερα με την τυχαία ανεύρεση σάκων με πινάκια από το εν λόγω ναυάγιο. Ο εντοπισμός τους έγινε σε θαλάσσια περιοχή της νησίδας Γυαλί, πολύ μακριά από το ναυάγιο σε μικρό βάθος. Καταμετρήθηκαν, συνολικά 206 πινάκια, εκ των οποίων 181 ακέραια. Θα πρέπει επίσης να αναφερθεί, πως σημαντικός αριθμός πινακίων, προερχόμενος από το ναυάγιο της Νισύρου, βρέθηκε να πωλείται σε παλαιοπωλεία της Αθήνας.

Αρχοντικό Αποστολίδη

Το αρχοντικό Αποστολίδη βρίσκεται στο Μανδράκι και παραχωρήθηκε από μέλη της οικογένειας ως δωρεά στον Δήμο Νισύρου για λαογραφικό μουσείο. Το έτος ανέγερσης του

αρχοντικού είναι πιθανότατα το 1866, χρονολογία αναγραφόμενη πάνω στην κεντρική είσοδο (τόρα έχει αφαιρεθεί).

Το κτίσμα είναι διώροφο με κάτοψη σχήματος Γ, έχοντας την κύρια όψη δυτικά επί της παράκτιας οδού που διατρέχει κατά μήκος τον οικισμό, δημιουργώντας επίμηκες μέτωπο πάνω σε αυτήν (συνολικό μήκος πρόσοψης: 13.85μ.). Το κτίριο ενσωματώνει στον όγκο του καμαροσκέπαστο διαβατικό το οποίο βρίσκεται στη νότια πλευρά του και οδηγεί σε γειτονικά κτίσματα.

Οι λειτουργίες των εσωτερικών χώρων ακολουθούν την τοπική παράδοση με την διαφορά ότι αποκτούν έναν πιο αρχοντικό και επιμελημένο χαρακτήρα. Η επιμήκης βορινή πρόσοψη διαμορφώνεται με δύο συνεχείς οριζόντιες ζώνες: του ισόγειου, του ορόφου κι εκείνης πάνω από τον όροφο που αντιστοιχεί στο στηθαίο του δώματος. Στους δύο ορόφους διακρίνονται διατεταγμένα σε σειρά ανοίγματα, απουσία συμμετρίας κατά τον κατακόρυφο άξονα και κατακόρυφης αντιστοιχίας στο ισόγειο και στον όροφο.

Το αρχοντικό Αποστολίδη μπορεί να ενταχθεί στις επιβιώσεις μιας μεταγενέστερης αστικής αρχιτεκτονικής που πρωτοεμφανίζεται κατά τον Α. Gabriel στον 15^ο και τις αρχές του 16^{ου} αιώνα στη Ρόδο. Εκτός από τις δυτικοευρωπαϊκές επιρροές όμως το αρχοντικό Αποστολίδη διαθέτει και στοιχεία χαρακτηριστικά της λαϊκής αρχιτεκτονικής.

Τα σωζόμενα μορφολογικά στοιχεία που συγκεντρώνονται κυρίως στην όψη οδηγούν στην διαπίστωση πως το κτίριο του εύπορου ευεργέτη της Νισύρου Ν. Αποστολίδη υπήρξε μια σημαντική κατοικία – αρχοντικό του 19ου αιώνα. Η εμφανής ισόδομη τοιχοποιία της όψης, ασυνήθης για τη Νίσυρο, μαζί με το μέγεθος του κτίσματος υπογραμμίζουν την κοινωνική σημασία του, ενώ η συνολική έντεχνη διαμόρφωση και καλλιτεχνική επεξεργασία των επί μέρους στοιχείων του και η ιεραρχημένη διμερής οργάνωση της όψης με τονισμό δι' αυτής της λειτουργικής σημασίας του ορόφου, συγκροτούν τον χαρακτήρα του κτιρίου ως έργου τέχνης και καθιστούν το κτίσμα ασύννηθες για το νησί και μοναδικό για τον σημαντικότερο οικισμό του, το Μανδράκι. Αυτή τη στιγμή βρίσκεται υπό δημοσίευση ΦΕΚ σχετικό με την κήρυξη του μνημείου ως διατηρητέου.

Άλλοι ιστορικοί τόποι – μνημεία είναι:

- Τα Ξωκκλήσια της Ευαγγελιστρίας, του Σταυρού και του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου.
- Οι Παλαιοχριστιανικές βασιλικές στο νεκροταφείο του Μανδρακίου και στον Αγ. Φωκά στους Πάλους.

- Η Δρακοσπηλιά.

Χώροι – Στοιχεία Λαογραφικού Ενδιαφέροντος

Στη Νίσυρο υπάρχει ένα μικρό ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο που στεγάζεται σε ένα παραδοσιακό σπίτι, κατάλληλα μετασκευασμένο, δίπλα στη μητρόπολη Ποταμίτισσα, που περιέχει οικιακά παραδοσιακά σκεύη και εργαλεία καθώς και βιβλία σχετικά με την ιστορία του νησιού. Όπως προαναφέρθηκε, αυτό το διάστημα πραγματοποιούνται εργασίες αποκατάστασης του αρχοντικού Αποστολίδη που βρίσκεται στο Μανδράκι και παραχωρήθηκε από μέλη της οικογένειας ως δωρεά στον Δήμο Νισύρου για λαογραφικό μουσείο.

Χαρακτηριστικό μέρος συνάθροισης των κατοίκων και σημείο αναφοράς για τον οικισμό του Μανδρακίου αποτελεί η πλατεία «Ηλικιωμένη», που τη σκιάζουν μεγάλα δένδρα.

Εκθέματα Λαογραφικού Μουσείου

Παλιός οικιακός εξοπλισμός

Κατάσταση πολιτιστικού / ιστορικού / αρχιτεκτονικού αποθέματος οικισμών

Το Μανδράκι, ως αρκετά παλιός οικισμός, έχει αρκετά κτίσματα ερειπωμένα ή σε κακή κατάσταση, τα περισσότερα εκ των οποίων έχουν περιέλθει σε αυτή την κατάσταση λόγω του ιδιοκτησιακού τους καθεστώτος (πολλοί ιδιοκτήτες ή ιδιοκτήτες εκπατρισμένοι), που καθιστά δύσκολη την όποια ενέργεια για συντήρηση ή αποκατάστασή τους. Το μεγαλύτερο μέρος του οικισμού όμως αποτελείται από κτίσματα σε μέτρια ως καλή κατάσταση, καθώς τα περισσότερα από αυτά συντηρούνται είτε επειδή κατοικούνται μόνιμα είτε επειδή χρησιμοποιούνται σαν εποχιακή κατοικία.

Τα Νικειά, επίσης από τους παλιότερους οικισμούς του Δήμου, αποτελούνται από σπίτια σε μέτρια ως κακή κατάσταση, κι αυτό γιατί ο μόνιμος πληθυσμός τους έχει ελαττωθεί δραματικά τα τελευταία χρόνια. Περιστασιακά συντηρούνται βέβαια ορισμένα από αυτά, τα

οποία είτε κατοικούνται (τα λιγότερα) είτε χρησιμοποιούνται ως παραθεριστική κατοικία (τα πιο πολλά). Σε ακόμη χειρότερη κατάσταση, γενικά, βρίσκεται το κτιριακό απόθεμα του Εμπορείου.

Παραδοσιακή γειτονιά

Παραδοσιακός πεζόδρομος

Αντίθετα, οι Πάλιοι, οι οποίοι στο μεγαλύτερο τμήμα τους αποτελούνται από νεότερα κτίσματα και κατοικούνται από πιο πολλούς κατοίκους, βρίσκονται σε καλή κατάσταση. Τέλος, το Αυλάκι, μικρός οικισμός με ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον, έχει μείνει εδώ και πολλά χρόνια εντελώς ακατοίκητο και κατ' επέκταση τα ερειπωμένα πλέον κτίριά του βρίσκονται σε πολύ κακή κατάσταση.

Στη διατήρηση του ιστορικού και αρχιτεκτονικού χαρακτήρα της περιοχής συνέβαλαν κατά κύριο λόγο οι ίδιοι οι κάτοικοι και κατά δεύτερο λόγο η επέμβαση δημόσιων φορέων προς αυτή την κατεύθυνση. Πιο συγκεκριμένα, σε ότι αφορά στη διατήρηση της λαϊκής αρχιτεκτονικής στις κατοικίες, όπου αυτή σώζεται σε ικανοποιητικό βαθμό, αυτό οφείλεται στη διάθεση των ίδιων των κατοίκων για την καλή συντήρηση των ιδιοκτησιών τους. Αντίστοιχα έχουν γίνει και κάποιες ενέργειες από κρατικούς φορείς για την διατήρηση του δημόσιου αρχιτεκτονικού πλούτου, όπως οι εργασίες στην Παναγία τη Σπηλιανή και στο ιπποτικό φρούριο πλησίον αυτής ή όπως στο αρχοντικό Αποστολίδη, αλλά δυστυχώς ο αριθμός αυτών των επεμβάσεων, αναλογικά με το μέγεθος και την ποικιλία του πολιτιστικού, αρχαιολογικού και αρχιτεκτονικού πλούτου του Δήμου Νισύρου, δεν είναι επαρκής. Έτσι, η κατάσταση των περισσότερων μνημείων του νησιού, εκτός ελάχιστων εξαιρέσεων (π.χ. Παναγία Σπηλιανή και άλλα μοναστήρια), δεν είναι η καλύτερη δυνατή.

Δημαρχείο Νισύρου

Μονοπάτια Νισύρου

Μανδράκι

Κεντρική πλατεία Νικειών

7.5 Απόψεις Φορέων για την αειφορική ανάπτυξη (προβλήματα και δυνατότητες)

Τοπική αυτοδιοίκηση και σχετικές υπηρεσίες

Κος Παναγιώτης Κατσιματίδης Δήμαρχος: Ο Δήμαρχος δηλώνει ότι ο πλούτος του νησιού είναι το ηφαιστείο. Η ανάδειξή είναι άμεση προτεραιότητα της τοπικής αυτοδιοίκησης, Προς αυτή την κατεύθυνση, προωθούνται έργα όπως η κατασκευή νέων μονοπατιών και η βελτίωση των παλιών, η μετατροπή του σχολείου του Εμποριού σε ηφαιστειακό παρατηρητήριο και του σχολείου των Νικιών σε Μουσείο. Επιπλέον η κατασκευή ορισμένων εξεδρών στο χώρο του κρατήρα και η αντικατάσταση των διαβρώσεων θα κάνουν το ηφαιστείο να αντέξει στο χρόνο. Επίσης προωθεί τη σύσταση ενός φορέα διαχείρισης του ηφαιστειακού χώρου. Άλλη προτεραιότητα στα σχέδια των τοπικών αρχών είναι η αξιοποίηση των θερμών πηγών. Η φύση έχει χαρίσει απλόχερα ιαματικές πηγές, που μπορούν να μετατραπούν σε υδροθεραπευτήρια και χώρους αναψυχής. Όσον αφορά στον πολιτισμό, στόχος είναι η ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων του νησιού και του κάστρου της Νισύρου και η συγκέντρωση κάποιων ευρημάτων σε μουσείο. Για το δομημένο περιβάλλον του νησιού, γίνονται προσπάθειες για την ανάδειξη της αρχιτεκτονικής και την διατήρηση κτιρίων. Ο δήμαρχος είναι εναντίον της γεωθερμίας και δηλώνει ότι το νησί είναι πολύ μικρό για να βιομηχανοποιηθεί. Όπως επίσης και είναι εναντίον και της δημιουργίας αιολικών πάρκων. Η Νίσυρος, υποστηρίζει, πρέπει να στοχεύει στον επιστημονικό, ιαματικό, θρησκευτικό, περιβαλλοντικό τουρισμό και στον τουρισμό παραθεριστών που διαθέτουν σκάφη. Η μεγαλύτερη δυσκολία είναι η εχθρότητα του κράτους για την ανάπτυξη των νησιωτικών δήμων. Δηλώνει ότι ισχύουν πολύ παλιοί νόμοι, που δεν μπορούν να υλοποιηθούν σε μικρά νησιά. Επιπροσθέτως, μεγάλο πρόβλημα αποτελεί η συγκοινωνία με άλλα μέρη και κυρίως το θεσμικό πλαίσιο που βρίσκεται γύρω από αυτό το θέμα και φυσικά το νερό (ύδρευση και άρδευση νησιού). Τρέχουσες μελέτες αφορούν στο οδικό δίκτυο, στην αναβάθμιση του καλωδίου που μεταφέρει την ενέργεια από την Κω και στην διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος. Ο δήμαρχος αναφέρει επίσης ότι η νοοτροπία των Νισύριων είναι ιδιαίτερη. Αρκετοί είναι αυτοί που είναι προσκολλημένοι στην τηλεόραση, στο ποδόσφαιρο και στις εφημερίδες. Πολλοί δεν είναι ανοιχτοί σε νέες ιδέες, μελαγχολούν και απομονώνονται. Τέλος, κυρίως τον χειμώνα, ο δήμος παρέχει ισχυρά επαγγελματικά κίνητρα στους νέους, και όπως δηλώνει ο δήμαρχος «ο δήμος έχει καταντήσει ο μεγαλύτερος

επιχειρηματίας στο νησί», πράγμα που γίνεται για να βοηθήσει τον τόπο και να παραμείνει το εργατικό δυναμικό στο νησί.

Δημοτικός Σύμβουλος Δήμου: Δηλώνει ότι οι κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν στη Νίσυρο, η διατροφή και η θάλασσα είναι αυτά που τον κρατούν στο νησί. Είναι δυσαρεστημένος από την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και την παιδεία που παρέχεται και όπως και σε κάθε μικρή κοινωνία νιώθει το νησί του απομονωμένο κατά τους χειμερινούς μήνες κυρίως. Δεν είναι καλυμμένος από την ψυχαγωγία στο νησί και θα ήθελε περισσότερο ποιοτικό τουρισμό. Για αυτό το λόγο υποστηρίζει ότι οι επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται θα πρέπει να επενδύσουν στην ποιότητα των παροχών τους και να μην απευθύνονται μόνο στον ημερήσιο τουρισμό των καλοκαιρινών μηνών. Όσον αφορά στο μέλλον του νησιού, υποστηρίζει ότι πρέπει να τεθεί υπό σωστές βάσεις, με πρώτο βήμα την αξιοποίηση των λουτρών. Υπερασπίζεται την ιδιωτικοποίηση των λουτρών γιατί πιστεύει ότι ο δήμος δεν μπορεί να κάνει την σωστή διαχείριση των λουτρών.

Υπάλληλος (γραφείου) Δημαρχείου: Είναι εναντίον του τουρισμού που υφίσταται τα τελευταία χρόνια. Δείχνει ιδιαίτερη προτίμηση στον ποιοτικό τουρισμό όπως περιπατητές και άτομα που έρχονται να παρακολουθήσουν σεμινάρια. Υποστηρίζει ότι πρέπει να αξιοποιηθούν τα ιαματικά λουτρά του νησιού και η ενδεχόμενη ιδιωτικοποίησή τους θα ήταν η λύση. Είναι υπέρ της εκμετάλλευσης της γεωθερμίας υπό προϋποθέσεις. Θα ήθελε να βελτιωθούν οι παραλίες του νησιού με ήπια επέμβαση. Η ανεργία, πιστεύει ότι είναι ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετωπίζει το νησί και θα εξακολουθεί να το απασχολεί στο μέλλον. Ενδεχομένως την κατάσταση θα μπορούσε να βοηθήσει η δημιουργία κάποιου Τεχνολογικού Επαγγελματικού Κέντρου στο νησί όπως π.χ. ένα τμήμα Γεωλογίας. Επίσης θα μπορούσε να δημιουργηθούν κάποια παρατηρητήρια στα Νικειά ή ένα Μουσείο Φυσικής Ιστορίας στους Πάλους. Η ακρίβεια στα είδη πρώτης ανάγκης, τα φρούτα και στα ενοίκια είναι ένα άλλο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι, αν και οι περισσότεροι διαθέτουν το δικό τους σπίτι. Για αυτό τον λόγο έθιμα όπως ο παραδοσιακός γάμος που παλιότερα κρατούσε πέντε συνεχόμενες μέρες έχουν εξαλείψει. Τέλος πιστεύει ότι οι συναυλίες που πραγματοποιούνται κυρίως τους καλοκαιρινούς μήνες δεν βοηθούν.

Βιβλιοθηκάριος: Η βιβλιοθηκάρια της Δημοτικής Βιβλιοθήκης δηλώνει ότι οι Νισύριοι αγαπούν υπερβολικά το νησί τους και με πολλή δυσκολία μπορούν να το αποχωριστούν. Αυτό που λατρεύει στο νησί είναι το φυσικό κάλλος, ενώ ο «καημός» της είναι η αξιοποίηση των λουτρών όπου θα προσελκύσει ποιοτικό τουρισμό στο νησί και θα προσφέρει πολλές

θέσεις εργασίας στους Νισύριους. Ο ημερήσιος τουρισμός που υπάρχει στο νησί τους καλοκαιρινούς μήνες δεν την ικανοποιεί και την ενοχλεί το γεγονός ότι οι οδηγοί δεν αφήνουν τις οργανωμένες ομάδες επισκεπτών να επιλέξουν μόνοι τους το μαγαζί που θα καθίσουν ή που οι ομάδες αυτές φέρνουν το φαγητό μαζί τους. Θα προτιμούσε τον θρησκευτικό ή αγροτικό τουρισμό. Τα μαγαζιά διαθέτουν όλα τα προϊόντα που χρειάζεται για το νοικοκυριό της αλλά είναι ακριβά για τους νησιώτες. Ανασφάλεια αισθάνεται για την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη της οικογένειάς της και το γεγονός ότι δεν υπάρχει μόνιμος παιδίατρος και ότι ο οδοντίατρος έρχεται μόνο δύο φορές την βδομάδα στο νησί, την ενοχλεί. Η κοινωνία είναι πολύ δεμένη και γάμοι γίνονται κυρίως από τα γειτονικά νησιά γιατί στο νησί υπάρχει το πρόβλημα της αιμομιξίας. Υποστηρίζει ότι οι νέοι προσπαθούν να εξασφαλίσουν τα «προς το ζην» με ορισμένης διάρκειας συμβάσεις του δημοσίου. Ιδιαίτερη ψυχαγωγία τον χειμώνα δεν υπάρχει, και μας λέει: «Καλούμε τον Καραγκιόζη αλλά δυστυχώς δεν έρχεται». Ευτυχώς που διοργανώνονται κάποιες βραδιές κινηματογράφου και θεατρικές παραστάσεις από σχολικές ομάδες. Το καλοκαίρι είναι πολύ διαφορετικά. Τέλος θα ήθελε να είχε τη δυνατότητα να παρακολουθεί μαθήματα σε κάποιο χορευτικό όμιλο που θα έδρευε στο νησί. .

Ξενοδοχοϋπάλληλος: Η συγκεκριμένη ξενοδοχοϋπάλληλος εργάζεται τους περισσότερους μήνες του χρόνου στη Νίσυρο. Το νησί το έχει επιλέξει αναγκαστικά για να εξοικονομήσει τα απαραίτητα για την ζωή της. Δηλώνει ότι ο χειμώνας περνά πολύ δύσκολα και θεωρεί ότι είναι και επικίνδυνα. Ανησυχεί για την υγεία της και η ζωή της είναι πολύ διαφορετική από αυτή που έχει συνηθίσει στην Αθήνα. Βρίσκει την νοοτροπία των κατοίκων περίεργη και διακρίνει ιδιοτέλεια στις κινήσεις των ντόπιων. Υπάρχει μεγάλος ανταγωνισμός και θεωρεί την ένταξη κάποιου εσωτερικού μετανάστη δύσκολη στην κοινωνία της Νισύρου. Θεωρεί το νησί πολύ πλούσιο αλλά πιστεύει ότι οι κάτοικοι δεν εκμεταλλεύονται το γεγονός αυτό για να αναπτύξουν το νησί και να βελτιώσουν τη ζωή τους. Το χειμώνα δεν υπάρχει καθόλου ψυχαγωγία στο νησί και τα περισσότερα μαγαζιά κλείνουν. Ελάχιστα παραμένουν ανοιχτά, μία καφετέρια και ένα μπαρ συγκεντρώνουν μέρος από τον πραγματικό πληθυσμό του νησιού. Τα Χριστούγεννα και το Πάσχα, βέβαια, διοργανώνονται κάποιες χοροεσπερίδες, οι οποίες δίνουν ζωή στο νησί και αποτελούν ευκαιρία για να συννευρεθούν οι κάτοικοι. Τα τελευταία χρόνια πραγματοποιούνται πολλοί γάμοι στο νησί, όχι μόνο από Νισύριους αλλά και από κατοίκους της ηπειρωτικής Ελλάδας που διάλεξαν να παντρευτούν στο νησί. Στο νησί υπάρχουν πολλοί οικονομικοί μετανάστες που παλιότερα δεν υπήρχαν, αλλά τα μέτρα είναι πολύ αυστηρά και γενικά δεν αντιμετωπίζουν κανένα πρόβλημα με αυτούς. Αυτό που

την ενοχλεί είναι ότι η προσωπική ζωή του καθενός βάλλεται μιας και αποτελεί τροφή για την μικρή κλειστή κοινωνία του νησιού. Επιθυμεί την τουριστική ανάπτυξη του νησιού και αυτό μπορεί να επιτευχθεί με μία σειρά ενεργειών όπως είναι η αξιοποίηση των λουτρών, δημιουργία εγκαταστάσεων οργανωμένου κάμπινγκ. Με αυτόν τον τρόπο θα δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας ικανές να κρατήσουν τους νέους στον τόπο και δεν θα απαλλοτριωθούν εκτάσεις γης για να ανεγερθούν ξενοδοχειακές μονάδες. Θεωρεί ότι η Κως δεν προωθεί τον τουρισμό στην Νίσυρο, αλλά μας λέει ότι αυτοί που έρχονται στο νησί, ξαναέρχονται και υπάρχουν πολλοί που επιλέγουν την Νίσυρο κάθε χρόνο για τις καλοκαιρινές τους διακοπές. Όσον αφορά στο μέλλον, δεν το βλέπει ευοίωνα αν δεν αξιοποιηθεί σωστά το νησί. Πρέπει να βελτιωθεί η ακτοποιοική σύνδεση, να φτιαχτεί το μουσείο, να αξιοποιηθούν τα λουτρά και το ηφαίστειο, να τελειώσουν οι επισκευές στο κάστρο, να τελειώσει η μαρίνα στους Πάλους και φυσικά να λειτουργήσει ένα οργανωμένο και πλήρως εξοπλισμένο ιατρικό κέντρο στο νησί. Όσον αφορά στη γεωθερμία, η ίδια βρίσκει πολλά θετικά αλλά και πολλά αρνητικά στο εγχείρημα αυτό. Από τη μία θα γίνει ενεργειακά ανεξάρτητο το νησί και από την άλλη θα χαλάσει το μοναδικό τοπίο και θα καταστραφεί το πράσινο του νησιού. Επίσης κάτι άλλο που θα πρέπει να γίνει είναι να διαφημιστεί περισσότερο.

Επαγγελματικοί σύλλογοι και σωματεία

Γιατρός: Οι φυσικές ομορφιές της Νισύρου και το ηφαίστειο γοητεύουν την γιατρό του νησιού. Είναι αντίθετη στην ανεξέλεγκτη τουριστική ανάπτυξη και υπερασπίζεται την αξιοποίηση των λουτρών γιατί θα βοηθήσει στον κοινωνικό και στον οικονομικό τομέα. Θα μπορούσε να τεθεί σε λειτουργία το υπάρχον «χαμάμ» και να οικοδομηθεί ένα κέντρο αθλητικής αποκατάστασης. Η ψυχαγωγία πρέπει να αναβαθμιστεί και οι κάτοικοι πρέπει να αποκτήσουν κίνητρα να βελτιώσουν πολλές πτυχές της καθημερινής τους ζωής. Υποστηρίζει, μέσα από μελέτη που έχει κάνει, ότι υπάρχει μεγάλο ποσοστό παχυσαρκίας λόγω μεταβολικού συνδρόμου και παρατηρούνται φαινόμενα κατάθλιψης. Έχει προσπαθήσει να οργανώσει ομάδες περπατήματος στο νησί, αλλά δεν παρατηρήθηκε ιδιαίτερη προσέλευση των κατοίκων. Τέλος παρατηρεί ότι υπάρχουν πολλά επεισόδια εξαρτημένων από ουσίες ατόμων.

Περιβαλλοντικές και πολιτιστικές οργανώσεις

Μορφωτικός – Πολιτιστικός – Εξωραϊστικός Σύλλογος Νισύρου «ΔΙΑΒΑΤΗΣ»: Η εκπρόσωπος του συλλόγου ο «ΔΙΑΒΑΤΗΣ» μας λέει ότι τα κύρια στοιχεία που κρατάνε τους

κατοίκους στο νησί είναι η ησυχία, η θάλασσα και τα έθιμα. Τα μελανά σημεία είναι τα τρίκυκλα που προκαλούν ηχορύπανση, το ελλιπές και κακό αποχετευτικό δίκτυο και το δίκτυο ύδρευσης. Αυτό που λείπει από το νησί είναι η ψυχαγωγία, ενώ το χειμώνα νεκρώνουν τα πάντα μιας και τα τουριστικά μαγαζιά κλείνουν και δεν υπάρχει κίνηση. Οι προβολές κάποιων ταινιών που γίνονται το χειμώνα στα θετικά. Το νησί πιστεύει ότι θα μπορούσε να εξυπηρετήσει τον ιαματικό τουρισμό με την αξιοποίηση των λουτρών και τον περιηγητικό τουρισμό με τις σπάνιες ομορφιές που διαθέτει και το ηφαίστειο. Όσον αφορά στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, οι αγροτικοί ιατροί καλύπτουν αρκετές ανάγκες, αλλά με παιδίατρο υπάρχει δυνατότητα μόνο τηλεφωνικής επικοινωνίας. Νέοι υπάρχουν στο νησί αλλά αντιμετωπίζουν πρόβλημα ανεργίας. Επίσης υπάρχουν μετανάστες από Βαλκανικές, κυρίως, χώρες, αλλά δε δημιουργούν προβλήματα. Τέλος είναι κατά της αξιοποίησης της γεωθερμίας του νησιού γιατί πιστεύει ότι θα προκαλέσει προβλήματα υγείας.

Κάτοικοι του νησιού

Κάτοικος: Αυτό που κρατάει στο νησί έναν Νισύριο είναι η ησυχία που υπάρχει στο νησί και οι καλοί άνθρωποι. Αυτό που τον ενοχλεί είναι η νοοτροπία και οι ιδιοτροπίες μερικών. Θα ήθελε βέβαια καλύτερο περιβάλλον και δεν ανησυχεί για την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Μας λέει ότι δεν αντιμετωπίζει κανένα πρόβλημα από τους μετανάστες που εργάζονται στο νησί.

Κάτοικος: Αυτό που δένει το δεύτερο κάτοικο με το νησί είναι η ηρεμία, η ησυχία του τόπου και η αγάπη μεταξύ των κατοίκων. Αντίθετα, προβλήματα αντιμετωπίζουν με τις συγκοινωνίες των караβιών, νιώθοντας αποκλεισμένοι κυρίως τους χειμερινούς μήνες. Πρέπει να βελτιωθεί το ακτοπλοϊκό και ο τουρισμός. Πιστεύει ότι στο νησί χρειάζεται να αναπτυχθεί ο ποιοτικός και όχι ο μαζικός τουρισμός. Νιώθει ασφάλεια στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και δεν αντιμετωπίζει κανένα πρόβλημα από τους οικονομικούς μετανάστες. Οι νέοι στο νησί γίνονται όλο και λιγότεροι, αν και γίνονται αρκετοί γάμοι. Είναι κατά της γεωθερμίας και υποστηρίζει την αξιοποίηση του ηφαιστείου ως αξιοθέατου.